AYLIK ŞİİR DERGİSİ

BROY

OCAK '88 SAYI: 27 750 TL (KDV dahil)

SEYYİT NEZİR

Yenibütün: Bireyi Tragedyasına Döndüren Şiir

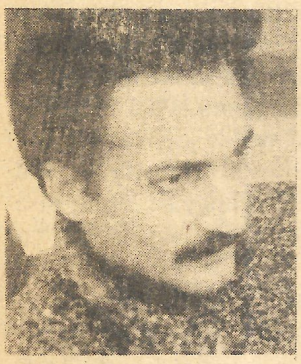

VEYSEL ÇOLAK

Yenibütün: Kendini Biriktiren Bireyin Şiiri

METİN CENGİZ

Yenibütün: Bireyin Sonsuz Diyalektiğinin Şiiri

Seçimler Sonrasında Demokratik Görev
SERVER TANİLLİ

•••

Yenibütüncü Şiirin Manifestosu
SEYYİT NEZİR
VEYSEL ÇOLAK
HÜSEYİN HAYDAR
METİN CENGİZ
TUĞRUL KESKİN

•

Yenibütün: Tarihin Orta Yeri
SEYYİT NEZİR

•

Politika Dışı Politik Şiir
VEYSEL ÇOLAK

•

Bireyin Eşsizliğinin Sanata Dönüşmesi
METİN CENGİZ

AYIN SORUSU

Demokrasi Güçlerinin Gündemi Aynıdır: Demokrasi

BROY

29 Kasım seçimleri öncesine ve sonrasına bakılarak Türkiye'de demokrasinin durumu ve geleceği üstüne neler söylenebilir? Demokrasi güçlerinin önündeki somut görev nedir? "Nasıl bir demokrasi istiyoruz?" sorusunun yanıtı ana çizgisiyle nedir?

SERVER TANİLLİ

29 Kasım seçim sonuçlarının ilk bakışta göze çarpan yanı, seçmen iradesinin genel eğilimi ile, onun parlamentoya yansıması arasındaki apaçık zıtlık: Seçmenlerin üçte ikisi ANAP'a karşı olduğu halde, bu parti, parlamentoda üçte iki çoğunluğu elde etmiş durumda. Bir başka deyişle, yurt düzeyinde "azınlıkta" olan bir parti, parlamentoda çoğunlukta, ve böylece, bütün yurttaşların yazgısını belirlemek üzere kararlar alabilecek.

Nereden geliyor bu acayiplik? Kuşkusuz, başta seçim kanunundan.

Seçim kanununu bu amaca göre ayarlayanlar, sonuca bakıp sevinebilirler. Ancak, aşikâr bir adaletsizliği yansıtan bu tablodan hareketle, parlamentonun meşruluğunu tartışmaya başlayacaklar çıkabilir ve hiç de haksız sayılmazlar bundan dolayı. Bugüne değin, Türkiye'de halk kitlelerinin yoksulluğunu daha da artırmaktan başka hiçbir şey yapmamış olan yağmacı bir partiye, üstelik üçte bir oyu temsil ettiği halde, parlamentodaki üçte iki çoğunluğuna dayanıp rahatça at oynatmasına fırsat verileceğine hiç inanmıyorum.

Demokrasi güçlerinin, gericiliğe karşı meydan savaşı vereceği günlere doğru gidiyoruz.

29 Kasım seçimlerinin ortaya koyduğu bir başka gerçek de şu: Hesaplar açıkça gösteriyor ki, "sosyal demokratlar" seçimlerde tam bir birlik içinde hareket edebilselerdi başka bir sonuç elde edeceklerdi. Onların uğradıkları zarar, Türkiye'nin demokratikleşme sürecini de olumsuz yönde etkileyecektir kuşkusuz. Kim, nerede, hangi yanlışı yapmışsa, herhalde tarihsel büyük bir vebal altına girmiştir.

Resmi edebiyat, 29 Kasım seçimlerini, Türkiye'de demokrasiye kesin dönüşün bir kanıtı olarak gösteriyor ve dünyaya öyle ilan ediyor. Dışardan bakıldığında, evet seçimlere hem de 7 parti katılmış ve 1983'ün şaibeli parlamentosu tarihe karışmıştır. Ne var ki, siyaset arenasına çıkan, çıkabilen sadece "sağ" ve "ortanın solu"dur; yani egemen sınıfların kendisidir. 29 Kasım seçimlerinde "işçi sınıfının partisi" yoktu. Niçin? 12 Eylül rejimi, 1980 öncesinin -görece de olsa- var olan demokratik yapısını yerle bir etmiş; onun yerine kuşkusuz başta işçi sınıfını, onun aydınlarını susturmak amacıyla gericiliğin duvarlarını örmüştür. "1982 Anayasası" adıyla ortaya salınan metinle yapılan budur; ve aslında, bir anayasa değil, olsa olsa bir "disiplin yönetmeliği", "bir kışla talimnamesi"dir bu metin. ANAP iktidarının bu çerçevede yaptığı hiçbir değişiklik yoktur.

Başta bu ölü kaldırılmadıkça, demokrasiye dönüş olmaz, olamaz.

Başka bir deyişle, Türkiye'de düşünce ve onun örgütlenme özgürlüğü -çağdaş içeriğiyle- kabul edilip güvenceye bağlanmadıkça; egemen sınıfların partilerinin yanı sıra işçi sınıfının partisine de siyaset arenasında yurttaşlık hakkı tanınmadıkça demokrasiden söz edilemez. Bugün, yurt düzeyinde azınlıkta da olsa, hinoğlu hin hesaplar sonucu iktidarda olan parti, bu iskelenin karşısındadır, yani demokrasinin karşısındadır.

Onun arkasındaki güçler de.

Özetle, seçimlerden önce, Türkiye'de gündemin I. maddesi, demokrasiydi; bugün de öyle. Gerçekten demokrasi güçleri iktidara gelinceye kadar da aynı kalacaktır bu gündem.

BROY-AYLIK ŞİİR DERGİSİ/ OCAK '88/SAYI: 27

sahibi: meliha akça • *yazışleri müdürü:* mümin dikduran • *yönetim müdürü:* muharrem akça • *yayın yönetmeni:* seyyit nezir • *yazı kurulu:* müştak erenus - nesrin arman - veysel çolak - metin cengiz - seyyit nezir • *dizgi:* kros fotodizgi 511 76 74 • *ofset hazırlık:* imaj grafik • *baskı:* er-tu matbaası • *dağıtım:* hürriyet holding • *yönetim yeri:* muhittin mah., arslan sok., 39/7 çorlu • *İstanbul temsilciliği (yazışma adresi):* ankara cad. vilayet han, 205 , cağaloğlu (yayınlansın ya da yayınlanmasın, gönderilen yazılar geri verilmez, deneme yazılarının -çift aralıklı- beş, inceleme yazılarının yedi sayfayı geçmemesi rica olunur) • *abone koşulları:* altı aylık 2800 TL; yıllık 5400 TL; yurtdışı abone 25 DM (yurtdışından abone olmak isteye nokurlar, abone tutarını /iş bankası, cağaloğlu şubesi, 0107410 (nolu hesaba yatırmalıdırlar) • *abone: posta çeki-191647* • *telefon:* 526 20 93 • *ilan fiyatları:* her cm² - 750 TL.

1987'de Şiirin Suçlu Gizemi

1987'de de şiir kendini biriktirdi. Suçlu gizemi hep gündemde oldu, konuşuldu, tartışıldı. Bir yeraltı ırmağı olduğu pek düşünülmedi ama onsuz yapılamayacağı durmadan dile getirildi.

Kendisinin ehlileşmesine izin verenler, şiirsiz bir yaşama soyunurken bireysel özgürlüklerini yitirme sürecini tamamlama noktasına yaklaştılar. İnsanî bir aşkınlığa ulaşmak isteyenlerin açığa çıkarttığı çelişki bütün çatışmaların kaynağı durumuna geldi. Resme yansıdı, sinemayı renksizliğinden kurtardı, karikatürde zekânın lirizmini buldu, tiyatroda mizah iyice koyulaştı, heykel parklardan sürüldü, insan pazara düşürüldü. Dilsel toplamda şiir 'bir arakesit'in hazırlığını tamamladı. İlgili herkesin, eleştirmenlerin, yazarların, okuyucuların istediği, olmadığını öne sürdüğü; bu 'arakesit' olan şiirdi. Bunun farkına varan şairler olduğu gibi bir zamansızlığı yaşayıp günün dışında kalmayı, hatta bunu bilinçli yapmayı meşrulaştıranlar da vardı. Kısaca şiir için kelleyi koltuğa alanlar ve almayanlar vardı. Her dizeyi derisine kanıyla yazanlar, dostun attığı gülden yaralanadursun. Çünkü bütün gelecek zamanların gündemini daha şimdiden onlar kapatmış bulunuyor. Artık nesnenin şiirini yazıyorlar, o diyalektik oluşumun. Hayatın trajik dinamizmi onlardan yana. Zekânın kuşatıcılığı karşısında bilgisayarların dili tutuldu bile, çelik eğildi. En önemlisi bütün paraların turası silinmiş bulunuyor. Bir gövdeleşmenin eylemi bu. Uzun bir yürüyüşün konaklarından biri. Ama kesintisiz, ama sonrası var.

Şiirin, serüveni içerisinde değerlendirilişine, aranışına girişilirken özen gösterilmesi gereken nokta bu. Ayrıca bir ölçütü oluşturduğu kesin. Şiirin yaşamın imlası olması bundan ötürüdür. Öte yandan, bugün somutlaşan şiiri anlayabilmek için bir önkoşuldur.

Çok gerilere gitmeye gerek yok. Son yirmi yıl içerisinde yüzlerce şair çıkartıldı. Bugün, kaçı şiirin o kahredici tarihini kurmaktadır? Birkaç kişiyi geçmez oluşu, *Ece Ayhan*'a, o *'sarışın cumhuriyeti'*nin kapılarını sürekli kapalı tutturuyor. Aslında buna gerek yok. Yaşanan kaçaklık, şiire karşı yoğunlaşan saygısızlık, başka bir yöne çark edildiğini göstermiyor mu? Bunun nedeni siyasal koşullar, ekonomik işleyiş, toplumsal baskı, hatta yeteneksizlik değil, kesinlikle değil. Belki şaşırtıcı gelecek, ama bu böyle. Şiire bulaşmış kişinin, başka bir yöne çark etmesi, bilinçli seçimidir. Şiire kötü niyetle sokuluşun açığa çıkmasıdır, göstergesidir. 1987'de netleşen budur. Şiirin kariyerizme alet edilişinin açıklık kazanmasıdır. Çoğalan, keskinleşen çelişkinin atlanmasıdır. Şiirin bir yerlere varmak için kullanılışıdır, basamak yapılışı. Sabancı'nın lastiklerini sattıracak güzel sözler bulabilmeyi kanıtlayan bir referans örneğin. Benzer işler için; ekonomik sorunu olmayan ama kültürel çıkmazını hiçbir zaman aşamayacak olan burjuvazinin egemen olduğu bir toplumda; 'şair' sıfatını kazanmış olmak yetebilmektedir. İşleyiş böyledir ve tüketici bir sürükleniştir yaşanan. Doğası gereği bağışlayıcı olmayan şiir; kendince bir yerlere vardığını, iyi para kazanıp iyi yaşadığını düşünen şairlerin(!) kütükten düşmelerine neden oluyor. Bu yüzden hayattan kaydı silinenler var. Bu yüzden gönüllüler listesi birkaç kişiden oluşuyor.

Kimse şiir yazmaya zorlanamaz. Aynı biçimde bir kişinin şairliği ve yazdığı şiir başkalarına zorla kabul ettirilemez. Şiir yazsın diye kimse zorlanmıyor ama bazı kişiliklerin ve bazı şiirlerin benimsenmesi için büyük emek verildiği kesin. 1987'de açığa çıkan temel sorunlardan biri de bu. Yansıyan bu olumsuzlukların hiçbiri şiirin o diyalektik oluşumunu durdurmuyor ama yavaşlattığı açıkça görülüyor. Oysa şiir, bütün öznelliğine karşın bir işbölümünü gerektirir. Onun gerekli örgütlenmesidir bu. Ülke şiirinin, dünya şiirinin kurulması; insana saldıran ne varsa, tümünün karşısına bir güç olarak dikilebilmesi için gereklidir. Neruda'nın, Nâzım Hikmet'in, Mayakovski'nin, Aragon'un, Paul Eluard'ın... kesiştiği nokta budur. Yazdıkları şiire anlamını kazandıran bir ortaklık ama bir bütünün parçası olarak da sonuna kadar özgün. 1987'de buna gereksinme duyulduğunu artık bir görev olarak belirdiğini hiç kimse yadsıyamaz. Bunun anlaşılmayışının ve yapay arayışların yarattığı parçalanmışlıklardan neyin beklendiğini anlamak kolay değil. Çünkü, en azından insanca değil.

1987 yılı bitiyor. 1988'de Noel Baba kimseye şiir dağıtmayacak. Kimse şiir okuyarak yeni yıla girmeyecek. "Ocak" başında solgun yüzleriyle çıkan dergiler daha geç okunacak. En önemlisi, geçen bir yılın şiirini değerlendiren yazılar, daha çok kitap adlarını sıralayacak. Alınan ödüllerin altını çizecek.

Sonra uzun bir unutuş süreci başlamayacak ama.

Yenibütün: Kendini Biriktiren Bireyin Şiiri

Şiir; her insana yayılmış somut ilişkilerin bireyde kabına sığamayan yoğunlaşmasından patlayan bu lirik başkaldırı, hiçbir bireyi ayırmaksızın herkese yöneltilmiş bu gözüpek ve tok çağrı, bugün de zekânın ve yüreğin bireysel oylumdan çakan şimşeği olarak kendini yaşamın ön siperlerine adıyor: Çünkü maden ve ipek, başak ve mürekkep, ter ve buz, gül ve bakır sürtünmüştür. Öneriyor ve işe koyuluyoruz: Gün, ateşe atılış günüdür.

Günümüz, mal fetişizminin insani olan her şeyi, tarihin en yıkıcı köletanrısı olan parayla anbean değişime zorlayışına tanıktır. Emeğin binlerce yıllık ürünü olan birey, o sonsuz somutluğuyla her yüz yüze gelişinde kendinden uzaklaşarak nesnesinin biraz daha tutsağı olmaktadır: Milyonlar, ekmekte billurlaşan ter ve hünerini, ona tek tek baktıkça kokusu ve tadıyla kendileri oluşunu tanıma yeteneğinden yoksundur. Çünkü karşılarına onbinlerce ilmekle düğüm olmuş hayatın binbir ayrıntısından dayatılan sonuç, paranın "mutlak güzelliği"dir. İnsan, emeği ve her biçimdeki yaratma yeteneğiyle bu köletanrıya zincirlidir. İnsanı birey ve toplum olarak bütünüyle teslim alma tutkusunun peşinde saatini son kez kuran kapitalizm, bireyin özgür, asi ve yalnızca üretme-yaratma güzelliğine uyumlu bütünlüğünü parçalayarak her türlü alçalmaya doğru çürütüyor, koparılmış zekâ ve yüreğiyle saçmalıklar silsilesine kilitliyor. Bireyleşme sürecinden tekdüzeliğe ve insanîlikten yalıtılmış, birbirini sürekli yineleyen, anlamını yitirmiş ayrıntıların hücrelerine kapatılan insan, toplumsal bütünlüğün diyalektiğinden alıkonmuş olarak yalnızlığa ve kendi ben'inin üstünlüğüne yozlaştırılıyor.... Günümüz, birey ve toplum olarak, özgürlüğü ve zorunluluğu insanın kurtuluş ereğinde gerçekleştirmenin de güzelliğine tanıktır. Zekânın ve yüreğin, biricik üretici ve yaratıcı özneye, insana tutkuyla sarılmasından, insanın sonsuz diyalektiğini gerçekleştirme yeteneği önünde hiçbir zorluk tanımamasından büyüyen yalın kahramanlıklara da...

Yenibütüncü şiir, paranın büyüsünü bozmaya adanmış zekânın lirizmidir.

Günümüz, insanın günübirlik politik "doğru"larla çarçur edilişini ya da buzul politikalara devralınmasını yaşıyor. İnsanın politikadan sonra geldiği, yedeklendiği bir politik ortam, insanîliğini yitirmiş ve saplantılar hurdalığına dönüşmüştür. Emek süreçleriyle girilebilecek ve ancak böylelikle insanın safında yer alabilecek politik deneyimlerden kaçıldığı yerde, emeğin demokratik zorunun yükselişi korkuların en büyüğüdür. Bireyin kitlesel düzeyde kendini yaratmasının etkin ortamı olarak insanîleşmiş politik özün, bu gerçekliğe basıp geçen kabullerle çetin savaşı, gündeminin sıcak ilkesidir: İnsanî deneyim ve bilinçliliğin politik önkabullerin buzullarına çarpmadan ilerleyeceği bütünsel eylem programı, devrim ve dönüşümün yaşamda mevzilenen örgütlülüğü...

Yenibütüncü şiir, politikayla barışık olmayan insanî politikleşmedir.

Günümüz, bireyin tarihsel özgürleşme ereğinden ve bu uğurda bin nice güzelliğinden kovuluşunun kötü fotoğrafıdır. İletişim araçlarının gözaltı barbarlığı, insanı tarihle çelişkisinden ve tarihi gerçekleştirme bilincinden çalarak, kendisi ve dünya karşısında katılaşmaya zorluyor. İnsanın hiç bilmediği bir uçtaki dostu ya da düşmanına tarihteki hiçbir dönemde duyamayacağı yakınlık ya da uzaklığı tersine çevirerek tepkisini boşaltıyor. Dünyadan atılmışlık ve kaçış duygusu, bireyi tragedyasından yüz çevirmeye, sürüleşmeye zorluyor. Açlık ya da tokluk, sevgi ya da kavga, insanîlik ya da işkence, savaş ya da barış, ölüm ya da hayat karşısında tragedyası olmayan birey, toplumsal bütünlüğünü yitirmeye yazgılıdır: Kendisi ve varolduğu toplum için hiçbir özveriyi üstlenemeyeceği bir çözülüşü yaşamaktadır. Tragedyanın varlık nedeni ve aşılma ortamı, tarihsel bütünlüktür. Bireyin tarihsel örgüzleşme süreci, işte bu bütünlükte yaşanan sonsuz tragedyalar diyalektiğidir; tragedyasından çalınmış birey ona geri döndürülmeli, her türlü insanî eylem bireyin tragedyasında somutlaşmalıdır.

Yenibütüncü şiir, tragedyasında yetkinleşen bireyin diyalektiğidir.

Günümüz, insanî özün kireçlenmeye ve tıkanıklığa geriletilmesiyle yüz yüzedir. İnsanın yaratıcı etkinliği, yeniden üretimin onbinlerce tekrarında tüketilirken, bilimsel ve teknolojik ilerleme, insanın biricik boyutu olarak göklere çıkartılıyor, pragmatizm tek yaşam biçimi

oarak ömür boyu kutsanıyor. Oysa insanî özün ereği, Amerika'nın keşfi değil, Hamlet'in yaratılmasıdır. Bilim ve teknik, insanî özün aracı, sanat amacıdır: Yaratma süreci, bu özün yetkin eylemidir. İnsanın doğayla ve kendi doğasıyla savaşmasını aştığı özgür bilincin pratiğidir.

Yenibütüncü şiir, öz demek olan yaratma sürecinin etkinliğidir.

Günümüz, tarihin ve geleneğin nostalji ve hobiyle giderilme çarpıklığında bocalıyor. Bu, insanın tarihten savruluşunun gizlenmesidir. Tarih ve gelenek, bugünü anlamak ve kurmak, geleceği yükleniş, geleneğin içinde doğrulan bir karşı çıkıştır. Bugünkü insan, geleneğin içinde birikir ve geleneğin elverdiği boyuttaki bugündür. Tarih, bugüne insan için birikmesi ve geleceğe elvermesiyle vardır. Yeni olan, tarihten gelerek tarihe biriken insanîliğin gerçekleşmesidir.

Yenibütüncü şiir, yenilikte geleneği de sırtlayan süreklilikte kendine birikmedir.

Günümüz, güncellik adına kayıp gidişin, yenilik adına yufkalığın kutsanmasıyla lekelidir. Hayatın karşımıza çıkardığı binlerce olayın görünüşteki sırasızlığı, sonu gelmeyen karmaşa, bitip tükenmez telaş, özgür ve zorunlu olanın çelişkiler bütünlüğünden sıçrayan özdür. Derinliğiyle buluşmayan ayrıntı, burjuva yanılsamasıdır. Dağınıklığın özündeki sürekliliğin gizi, yaşamın örgütlülüğünde saklı bilinçtir. Binlerce olayın çağrıştırdığı gerçek tektir: Güncelde kalıcıyı keşfeden somut derinlik.

Yenibütüncü şiir, hayat kadar dağınık, hayat kadar örgütlüdür. Venüs'ün ölümsüzlük gizi, insanın yaşama telaşıdır.

Günümüz, özgünlüğü yerellikle, gerçekliği evrensellikle takas yanılgısındadır. Birey, yaşadığı somut ilişkilerin diyalektik bütünüdür. O bütünde, yerelin her rengi, evrensel rengin tonlarıdır. Geleneğin ve yeniliğin yerelde tıkandığı, evrensellik adına yerel olanın silindiği bir durum, bireyin kendini de sildiği durumdur. Yerellik ve evrensellik, bütünün gerçek doğasıdır.

Yenibütüncü şiir, brooyyy kadar yerli, merhaba kadar evrenseldir.

Günümüz, insana kalıp sözlerde sürgünlüğü yaşatıyor. İnsandan koptuğu yapay biçimleri hızla yaygınlaştırılarak, yaşamı terk ediş sürecine sokulan söz, toplumsal ilişkilerin en dar bölgelerinde küflenmeye atılıyor. Toplumsal etkinliğin biçimleşmiş diyalektiği olan ve canlılığını bireyden alan dil, bireyi tüketen ilişkilerde tüketiliyor; gerçek niteliği olan billurlaşmayı, saydam ve üretken, yoğun ve yaratıcı katılaşmayı sözcükte ve sözde kuramıyor. Her şey günübirliktir: Bugün herkesin bir ağızdan söylemesi gereken sözün yarınki yersiz yurtsuzluğu, dilin doğası durumuna getiriliyor, çünkü insan aynı duruma sürükleniyor. Dile, gerçek toplumsal ilişkide ve birey etkinliği olarak herkeste soluk almasını başaracak yaşamsallığı kazandırılmasıdır. Sözcüklerin paslanması ve kullanım güzelliğinden, anlamından sürülmesi böyle olanaksızlaşabilir. Fabrikadan tarlaya, işten alanlara, evden sinemaya, karikatüre, edebiyata yayılmanın biçimi, dilsel toplamın örtüştüğü yeni arakesitleri bulmak ve dili buradan bütünlüğe götürerek bölünmüşlükten kurtarmakla yaratılacaktır. Yaşamın öncü yorumu, dilin de yavanlıktan bireysel yeni kullanımlara imgelenmesiyle olanaklıdır. Kurtuluşunu sözcüklerde billuşlaştıramayan birey, yaşamda asla yaratamaz.

Yenibütüncü şiir, dilin öncü yorumunu, belirleyici imkân olarak yüklenir.

Yenibütün, kendini toplumsal ilişkiyle ve onu aşarak biriken bireydir. Marksizmin ufkundaki bütünsel insanın kendini bugünden üstlenmesinin karşılığıdır. Yenibütüncü şiir, her kıpırdayışında politikleşmiş sözcüğün, tek kişinin ufkundan herkesin ufkuna yayılmasıdır. Bireyin insanîleşmesi, toplumda özgürleşmesinin estetik örgütlülüğüdür. Bireyleşmeyi başaramamış bir toplumun insanları, örgütlenmeyi yaratma sürecini de başaramaz. Yenibütün insan, tarihin neresinde olduğuna her ilişkisinde yeniden bakan, onu çarpışarak kendine katan ve ona katılma yürekliliğini bulmuş insandır. Yenibütüncü şiir, onun her yerde ve her süreçteki öncü lirizmidir.

SEYYİT NEZİR VEYSEL ÇOLAK

HÜSEYİN HAYDAR METİN CENGİZ TUĞRUL KESKİN

Yenibütün: Tarihin Orta Yeri

SEYYİT NEZİR

Tarih bir tek şeyi tekrarlıyor: İnsanî olanın sürekliliğini. Başından beri geçerli olan bu —insandaki "her şeyi kendileştirme" yeteneği, onun bütün etkinlik ve ilişkiler diyalektiğini mühürler ve aynı anda eskiterek ama kendinin kılarak yeni bir konuma zorlar, sonsuz bir kendileştirmeye doğru, asla bütünlenemeyecek bir serüvende uzar. Belli bir kesitteki tarihsel bütünselliğin yalnızca o kesit için doğruluğu söz konusudur ve bundan söz edildiği, başka deyişle bunun bilincine varıldığı anda kesit başka bir konuma kayıvermiştir. Bu durumda tarihin ve onun öznesi olarak insanın mutlak doğrusu nedir?— insanın emekte somutlaşan sonsuzluğu, insanî olanın sürekliliği. Bu, insanın toplumsallığından gelir ya da emeği, onun bu kendileştirme yeteneği, toplumsallığını verir. İnsanî olan, töz olarak, ne bir başına birey, ne de onsuz toplumdur. Onsuz toplum olmaz, birey de bir başına olamaz denecekse, bir doğru, en yalın biçimiyle tanımlanmış olacaktır. Ne ki bu kuramsal belirleme, günümüzde nerdeyse unutulmuştur.

Birey, hangi tarihsel kesitte bulunursa bulunsun, tarihin orta yeridir, orta yerindedir. Çünkü insan ordadır, toplumsal oluşu ve bireyliğiyle ordadır. Değil mi ki, başlayan ve biten bir şey değildir, sürekliliği vardır, öyleyse tarihin dışında yeri yoktur. Tarih onunla mümkündür, o da tarihle— ve başladığını sandığı bir tarihin öncesinden, yani yine tarihten gelir, önsüz bir kendileştirme sürecinden (antropolojinin bir türlü keşfedemeyeceği yerlerden; çünkü insan için başlangıç, keşif olamaz: keşif, insanın kendini yaratması ve kendileştirmesinin bir uğrağıdır; oysa sanat bütün bir yaratma ve kendileştirmesürecidir).Bu süreçte, birey ve toplum, örtüştükleri somutun diyalektik öğeleridir. Bireyin son kerte kendine ilişkin bir gerçekliği gündeme getirişi— bu ister kendini toplumun dışında bir yere koyan bireyci olsun, ister toplumun hep en arkasındaki hurdalığı en yüce manevî değer olarak savunan gerici, ister kendine insanlığın kurtuluşu öncülüğünü hak gören ve her anlamda yasallaşmak üzere öne çıkan, proleter sosyalizminin savunucusu birey olsun— toplumsal bütünlükte örtüşmüş bir somutluğu anlatır. Burada çok yalın bir gerçek de kendini gösteriyor: Her halükârda özne bireydir: toplum, öznenin gerçekleştirdiği eylemin zaman ve mekânıyla birlikte içinde bulunduğu süreçtir... Birey bu süreçte, üstelik o sürece sığmayarak ve dahası onu ivlemendirerek ortaya çıkabilir mi? Ne yazık ki, olan budur— ya da çok şükür— olan budur. İşte trajedi de budur: Süreci ivmelendirmedeki olanca yeteneğine karşın, birey, o anki tarihsel kesitle kıyasıya bir çatışmanın içindedir. Toplum, onun önerisini geriden algılar; algıladığında ise öneri tarihten düşmüş, onun da yeni bir ivmeye gereksinmesi başlamıştır.

Bu trajedi iyi ki var. Yani düşle gerçeğin, aynı yakanın iki ucu oluşu ve bir araya geldiklerinde artık iki ucu olan bir yaka olmaktan çıkışı. Anında yeni bir trajedi başlar. Ne Stalin'in trajedisi daha değersizdir, ne Troçki'ninki. Mutlaka bir kıyaslama yapılacaksa, daha uzun sürmüş olması ve külfetleri, maliyeti, kazanımları bakımından Stalin'inki daha bir önem kazanır. Ve mutlaka bir kıyaslama yapılacaksa, Marks'ınkinin tarihte çok daha ayrı bir yeri var. Bu, şundan: İnsan, trajedisinin büyüklüğüyle birey olmanın, yani toplumla örtüşmesinin ve onu kendinde yoğunlaştırmasının büyüklüğünü aynı boyutlarda yaşar.

Kendini gerçeklestirme süreci birey için söz konusudur: yani toplum. Ne ki bu gerçekleştirme, sürece en büyük oylumda yayıldığın oranda değer kazanır. Öyleyse, bireyler gider, toplum ve kurumlar kalır demenin anlamı nedir? Anlamı, kimi bireylerin kendilerini toplum ve kurumlarıyla özdeş kılması ve başkalarına bu şansı tanımamasıdır. "Tarih kötüdür", bu yanılsamayı asla bağışlamaz. Birey odur ki, trajedisini yaşamaktan başka hiçbir amaca atılmaz, trajedisinin bilincindedir ve onu toplumla kıyaslamaz, kazandırmak ister, yayar. Bu nedenle, topluma ve kurumlarına yaslanmak yerine kafa tutar, toplum ve kurumlar, her türlü örgütlülük, bu özgürlüğün güvencesi olma ereğiyle vardır: Kendini gerçekleştirme ortamı olarak. Bu şu demektir: Bireyleşmenin olduğu yerde örgütlülük vardır ve varlık nedeni, bireyin özgür yetkinleşmesine olanak sağlamaktır (bizde niye aydınların örgütsel sürekliliğe yükselemeyişlerinin nedeni de bu. Bireyleşme, birey olarak yetkinleşme ortamı olarak bakmıyor örgüte; bireyleşmeyi ve trajedisini yaşamayı, derinleştirmeyi, özgürleşmeyi değil, trajedisini yok etmeyi düşünüyor örgüte girerken -ve trajedisi orda başlıyor: yaşamadığı, ülküleştirdiği bir "insan" olarak artık bireyleşmenin sürecine girmesi gerektiğini düşünüyor, ama zemin o zemin değildir. Trajedisi olmadıktan sonra da, örgütlülük de bir, örgütsüzlük de).

Birey, insanî olanın gerçek dinamiğidir ve hep bir bütünlülüktür, hep diyalektik oluştur. Bu nedenle tarihin orta yerindedir; dün, bugün ve yarın ondan sorular, bu nedenle hep yenidir, insanın kendini yaratma diyalektiğidir. *Yenibütün* insan, bu bütün ve yeni oluşun tanımıdır, başlamamış ve bitmemiş olandır, devralmanın ve devretmenin -ah o ne büyük trajedidir- dönüştürücü özverisidir: birey: bölündüğü ilişkileri terk ediş, bütünlüğünü kurma trajedisi olarak.

Şiir, tarihin orta yerindeki insanın çekirdeğidir.

Bireyin Eşsizliğinin Sanata Dönüşmesi

METİN CENGİZ

Bugünden yarına sanat, geçmişin geleceğe taşınabilir, yeni yapıtaşları olabilecek niteliğiyle gelecek demektir. Bu özelliğiyle toplumsal olanı, bireysel olanın prizmasında kırarak aynı zamanda tarihi de tüm karakteristiğiyle insana mal eder. Elde edilecek tarihteki bu *gelecek olan,* evrensel ve özgün olan olup daha ilerisi için gelenek oluşturmanın yanı sıra onu daha değişik bir yeniye ve bir bütüne doğru zorlar: Yenibütüne doğru. Varılan bu yenibütün, çelişkilerin toptan kaybolduğu bir şey değil; bu yenibütün, başarıldığı ölçüde geçmişten bir şeyleri yıkan ama geçmişin üstünde yükselen ve bu anlamda bugünün içindeki -daha yeni ve henüz doğal olarak apaçık görülemeyen- çelişkileri de taşır bağrında. Elbette bu çelişkiler, güç olanın sanatsal yaratıda verilebildiği ve bugüne bir tavır geliştirilebildiği oranda daha aza iner: Sanatın zaten böyle bir işlevi de vardır.

Bu işlev, sanatsal nesne için bireyselleşme ve bireyselleşme için de sanatsal nesnenin birbirini gerektirdiği ve oluşturduğu süreç içinde ortaya çıkmıştır. Ama bu süreç hiçbir zaman özelliğini kaybetmeyen üretimin toplumsal karakterinin doğal bir sonucu idi. Sanatın ilk ortaya çıkışında toplumsal üretimin örgütlenmesine yönelik oluşu, kitlesel bir etkinlik olduğunu da gösteriyordu onun. Oysa sınıfların ortaya belirli bir tarihsel gelişim sonrası ortaya çıkışıyla toplumdan özgürleşen insanteki, eski "kaybolmuş birliğin" yeniden bulunması ve içinde varolunan yabancılaşma olgusuna karşı bir etkinlik olarak sanatı kullanmıştı. Bu anlamda sanat bireyin günlük kaygı ve korkularından kurtulması, parçalanmışlığı bütüne yöneltmek vb... için en etkin bir anlatım aracı olarak bir işlev edindi. Sanatın bu özelliği aynı zamanda onun doğayı ve toplumu dönüştürme etkinliğiyle donanmasını da sağlamıştı.

Günümüz ise, artık bireyin toplumdan tam anlamıyla özgürleşip haklarının bilincinde bir insanteki olarak gelecek için bir "evet"i de içeren ama bugün için bir protesto niteliği taşıyan "hayır"ı demesini bilen bir bireyselleşme günüdür. Elbette bu süreç, aynı zamanda bireyin bu amaç için başka bireylerle etkin bir örgütlenmeye gittiği bir süreçtir de. Bu geldiğimiz yerde yaşanılanın bir zorlamasıdır da. Ve birey, bu sürece toplum ve tarihle organik bağlar taşıyan, insanî duyguları sanat yoluyla sanat için bir eğitme sürecinden geçerek ve bu insanî doğayı kazandırarak varmıştı. Bundan dolayıdır ki sanat artık yetkinleşen bireyin elinde eskisi gibi bir yansıtma, eleştirme ve insanî bir katkı olarak -doğaya- bir dönüştürme etkinliği değil, koşullara bir tavır alarak bir dönüştürme etkinliğidirde.

Bireyselleşme bu açıdan bakıldığında böyle bir sanat için gerekli bir varsaymadır. Çünkü tarih ve toplum, sanatsal düzeyde kendini özgün olarak bu biricik olanın prizmasında gösterir. Ve sanatsal yaratı, bu prizmada kırılarak kendini eşsizlikte topluma ve geleceğe taşır. Marksizm, olayı biricik ve taklit edilemez olarak görür. Birey de bu anlamda biricik ve taklit edilemez olandır. Ama sanat, belli bir ideoloji adına bu eşsizdeki yasaların kendinde bir açıklaması değil, bu yasaları oluşturan süreçlerin imgelerle yeniden yaratılmasıdır. Elbette bu yaratılma her türlü insanî olmayana karşı bir tavrı da geliştirmelidir ve geliştirir. İşte bireysel olan tam da bu anlamın içine koyar kendini. Ve buradan yeni bir arayışla kendi politikasını kendisi içinde geliştirerek bir öngörü halini alır. Burdan kasıt, yeni bir dünya görüşü oluşturmak değil, sanatçının bağlı olduğu dünya görüşü için bir açılım oluşturmaktır: Daha yeni, daha zengin biricik ve taklit edilemezle. Bunun aksi, bireydeki biricik olanı yadsımayı ve bu yadsımanın bir sonucu olarak aynılaştırmayı getirse gerek. Bu sonuç ise, bireyi kendi adına kitlesel olanın içine hapsetmeyi, onu başkalarıyla aynılaştırmayı doğurur. Bu da geldiğimiz noktadan daha gerilerde biryerde hücremsi, daha denetlenebilir bir toprağa mahkûm eder bireyi. Oysa Marksizmin ana ereği, insantekinin yeteneklerini sınırsızca geliştirebildiği bir ortam yaratmaktır.

Bu anlamda şair gözünü, yokülküsel bir gelecğe dikmiş olsa da -bugün için- bireyin gerçek bir birey olması uğruna, sanat cephesinde, önündeki engellerin bilincinde, karşı cephe olarak en güç ve yıldırıcı olanı seçip bunun üstesinden gelmeyi yeğlemelidir. Ve bu hedefin de yenibütün'ün gerçekleştirilmesiyle büyük kazanımlar elde edeceğinin bilincinde olmalıdır. Onun için önümüze bireyi ve böylece onun sanatsal yaratıda gerçekleşebilecek olan eşsizliğini koyduk. Artık yapılacak olan da, bunu yapıtlarında ortaya koyarak bireyin herhangi bir anlam için bir nesne olmaktan çıkıp kendi başına bir anlam kazanmasını sağlamaktan başka bir şey olmasa gerek.

Politika Dışı Politik Şiir

VEYSEL ÇOLAK

Sanatsal yaratım demek olan *'öz'*, nedense pek anlaşılmış değil. Bu sorunu fark edip üstüne gidenler, dikkati bütünüyle politik alana çekenler, toplumdan-insandan yalıtılmış bir dilsel arayışa girenler hep oldu. Bundan sonra da olacağı kesin. Bu görüş belirtmelerin bir başlangıcı oluşturmayıp, kültürel birikimin organik-diyalektik bütünlüğünü zedelediği; karmaşıklaştırdığı görülebilmektedir. Denebilir ki; kesinlikle, görülen zaaflar geleneğin bütünüyle algılanamayışı anlamına gelmektedir. Çünkü geleneksel kavrayışı biçimsel olanla sınırlamak, yalıtılmış bir biçimcilik olur, bu da sonuna kadar yanlıştır. Çünkü belirleyici olan, düşünsel olanın sürekliliğidir. Bilimsel olandan kopmadığı oranda da devrimci bir rol oynar. Bunun anlaşılmayışı, karmaşanın çoğaltılmasına neden oluyor. Bu karmaşanın göbeğinde kendisini bulan okuyucu çelişen değerlerle yüklenmiş olacaktır. gene bu toplumsal yapının 'başlangıçta yetkin şair'ler çıkarması elbette olanaksızdır. Çünkü, kervanın son devesi gibi; bütün yük ona yüklenmiştir. Bunu taşımak, karmaşıklığından kurtarmak, imlaya getirmek zorundadır. Genellikle bunun göze alınmayışı, eklektik bir kültürel birikimle yetinilmesi kısır bir şiiri gündemde tutuyor. Ne yazık ki bu soruna karşı kimse radikal değil.

Durum bu olunca, ne yapması gerektiğinin farkına varan şair (sanatçı) ömrünü de tamamlamış oluyor. Bu yüzden Türk şiiri başlangıçlarla doludur ama tümel sonuçlardan da uzaktır. Nâzım Hikmet dahil ilk şiirlerini, ilk kitabını başlangıç kabul edebileceğimiz hiçbir şair gösterilemez. Bu, diyalektik bir yaklaşımla incelendiğinde de böyledir. Kuramsal bir temeli olmayan sanatsal çabanın geleneği sadece biçimde aramasında beslenmektedir. Kültürel üstyapıların, kültürel üstyapılar üreteceğinin sanılmasından başka bir şey değildir bu da. Troçki bu yanlışın üstünü çizmek için sanatın toplumsal sınıflar üstü olduğunu demek noktasına varıyordu. Bütün bunların atlanması sonucunda yansıyan şu oluyor: Yazılan şiirlerde belirgin olan, gövdeleşmiş bir dengesizlik var. Bir yandan günlük politikanın peşine takılanlar, öbür yandan bunu yanlış bulup alabildiğine yaşamdan yalıtılmış bir dilsel anlayışa tutunanlar; isteseler de çakıştıkları bir nokta var: *Sonrasızlık, öncesizlik.* İşte aşılması gereken bu. Yani kendisine saygılı, ilhamını gelecekten alan, geçmişe sahip çıkan ama geçmişe karşı devrimci ve öncü olanın yüklenilmesidir gereken.

Bu bağlamda konuyu sınırlamalı: Gelenek boyutunu ikincil bir sorun olarak düşünürsek; politik ve yaşamsal olan bütün ağırlığıyla kendisini duyumsatır oluyor. Böyle olunca ister istemez şiire (en azından kendimizin yazdığı şiire) bir çerçeve çizmek kaçınılmazdır. *Bu da hiç kuşkusuz günlük politikanın dışına çıkmış hatta ona sonuna kadar karşı olan 'politik şiir'dir. Yani politika dışı politik şiir.* Elbette bu bir savı içermektedir. Daha önce bütün dünyada ve Türkiye'de tartışılmasına karşın bir raya oturtulamayışı ve bir sav olarak günümüzde ortaya çıkmış olması nedeniyle yenidir. Ayrıca bu yeniliği pekiştiren, kaçınılmaz kılan yeni yeni kültürel oluşumlar, görüşler ortaya çıkmıştır. Örneğin, idealist bir şairin iyi şiirler yazabileceği düşünülüp söylenmektedir. Bu mantık, bir faşist için de geçerli olabilir. Bu, hem biçimsel hem de bilimsel olarak tartışılmış, netleştirilmiş bir konu değil. Aksine, muğlaklığı pekiştirir niteliktedir. Sanatın yöntemleri Marksçılığın yöntemleriyle aynı olamayacağı için 'biçimsel' ve 'bilimsel' kavramlarını kullandım. *Anlaşılacağı üzre, gereksinme duyulan 'politik şiir' bilimsel ve biçimsel bir içeriği taşımak zorundadır. Burada 'biçim'i de içerik olarak düşünmek, bütünsel yetkinliği, şiirde organik yapıyı karşılayacaktır.* Sanıyorum, yaşanan çağda da gereksinilen, kaçınılmaz olan budur. Sanatın (şiirin) kendi içinde getirdiği yenilikleri devrimci saymak, yetmemektedir. Bu, yaşananın dışına düşmeyi, biçimi içerikten soyutlamayı getirmektedir. Bu noktada, kralcı *Balzac,* gerici *N.Gogol* savıma *karşı* bir örnek olarak gösterilebilir. Ama yetmez. Çünkü, hem *Balzac,* hem *N.Gogol,* bu anlamda doğru anlaşılmış değil. Bugün birçok ressam, izlenimcilerden daha geri bir noktadadır. Çünkü fotoğraf makinasına yaslanarak çalışmaktalar. Hele renkli film çıktıktan sonra daha bir ivme kaybetmişlerdir. Değil mi ki resmetmek istedikleri 'şey'in önce fotoğrafını çekmekte, daha sonra onu kopya etmektedirler. Bu çalışma biçiminde renklerin yorumu da elbette elden kaçırılmaktadır. *Balzac* ve *Gogol* toplumsal yaşantıyı, o karmaşayı yazmış olmalarından dolayı değil, fotoğraf makinası kullanmadıkları için kurtulmuş oluyorlar. Bu konularıyla da günümüz insanına yetmeyecekleri kesin. *Ayrıca geçmiş, geleceğe örnek gösterilemez, alınamaz.* Burdan çıkartılacak sonuç şudur: Düşünce, sanata (şiire) girmek zorundadır. Anlamlandırmaya çalıştığımız politik şiir'in düşünsel boyutunun olması bu yüzden kaçınılmazdır.

Zaten şiire (sanata) bakıldığında görülür: Gelişim süreci içerisinde genel olarak, kendi için bir özne aramıştır. Hep sesleneceği birini bulmak istemiştir. Bulmuştur da. Kabaca sıralanırsa, şu sıra çıkıyor ortaya: a- Bir 'kahraman'a seslenmek, b- Topluma seslenmek, c- Toplumsal bir sınıfa seslenmek, ç- Ve kendi imgelemine seslenmek... uğraklarına varmıştır.

Bir 'kahraman'a seslenen şiirler, oldukça yaygın olmasına karşın pek tartışma konusu olma-

seyyit nezir

SEVGİLİM HATIRLA

Seni en son orda gördük yakından,
bir elinle herkes için günlük tutuyordun
Üstünde dünya durur, canın kanındırlar:
zeytine ve tütüne uygun

Öbür elin sendeydi —çatlayan badem kabuğu;
olduğundan ağırsın çünkü onunla
Gölgen de bir yaprağa ufaldı önünde, orda,
bir müşkülü defetmeye ramak kala

Müşkülü kan görmekten; tuhaf bir endişeyle atılırdı
bu yüzden yurduna, canından bir sonra
Ona ömrünü tastamam veren odur oysa,
kanındaki her sondan üstümüze sarmaşıklar sıçratan yara

Bir de erik ağacı sırtını verdiği —sırtını hep ona verirdin,
bir kusur, gün olur bir tek ona
Bir şey tutuyordun ama hep, neydi —sevgilim biz mi unuttuk,
ah biz zaten, dön o yana, dön bu yana

Seni öyle gördük, haklısın da
—bunu kim derdi durmadan: el üstüne el
Bir bir konduğunda acıdan iğle!
bir bulsak onu, bir bulsan, endişen de güzel

Seni en son orda gördük, ne çoktun
—ketenden, dostluk ve ses, çay ve tütün kokusundan dersane
Naif ya inatçı göğsüyle kapıda mücrim ve büyüktü övdüğü;
gurur: iplik ve madene

Ama sen şimdilerde yoksa yok musun
—kahvelerde uzun bir susmaya ve küfre kısaldı hayat
—Sevgilim, var; soğan zarında, mürekkepte, yivlerde—
ordasın evet; aleni, elinin ayasında varidat.

mış, çizgi dışı kabul edilerek ciddiye alınmamıştır. Bu yönelme, tutum; topluma ve belli bir sınıfa seslenmekle örtüşünce, bir sorun olarak gündeme getirilmiş, şiire kasteden bir yönelme olarak üstüne gidilmiştir. Oysa, şair daima 'birşey'e *sığınmak* istemiştir. Bilinçli ya da bilinçsiz, bu davranışı hep göstermiştir. Çevresinde seslenilecek insanlar bulduğu zaman onlara konuşmaktan kendini alamamıştır. Bu dinleyici sayılan kesim bütün toplum olabildiği gibi, belli bir toplumsal sınıf, sadece gençlik ya da daha da daraltılmış küçük toplumsal bir katman olabilmiştir. Dışta kalan, seslenecek kimse bulamayan şairlerse imgeleme seslenmekle yetinmişlerdir. Bu karmaşa içerisinde, aslında kendiliğinden olmayan bir çelişki de açığa çıkartılmış oluyordu. Burda ilginç olan yaşanan çatışmanın toplumsal yapılanmadan, üretim ilişkilerinden yalıtılmış olması; özellikle buna özen gösterilmesiydi. Burada üzücü olan şuydu: Şairlerin topluma, toplumsal bir sınıfa seslenmesi ne kadar doğru idiyse, imgeleme seslenmesi de o kadar doğruydu. Her iki bütünü oluşturmaktan eksiktiler ve birbirlerini eksik yanlarına bakarak yadsıma yoluna sapıyorlardı. Oysa her birinin eksik parçası diğerindeydi ve görülmesi gereken de buydu. Ama anlaşılmayan da bu oldu. Denebilirse, bu çatışma her iki yönelmeyi iyice uca iterek yanlışın pekişmesine kaynaklık etti. Topluma ve belli bir sınıfa seslenen şairler hamasi şiirler yazma çıkmazına varırken; imgeleme seslenenler bütün dil becerilerine karşın ölü bir şiiri yazmaktan kurtulamadılar. O gün gündemde olan sorun buydu; bugün, gene bu.

İmgeleme seslenen şairlerin, kendilerinin dışında kalanları günlük politikanın peşine takılmakla suçlamaları elbette gerekliydi. Ama günlük politika dışı 'bir politik şiiri' açık açık savunmayışları, onların önemli yanılgısını oluşturuyordu. Bu, sanatçının günlük politikacıyla olan, hatta ge-

veysel çolak

ÖLÜLER DİYALOĞU
28

Bütün zamanlarda varsın diyorum
Durmadan dudağım kanıyor.
Benim gemim, bu sularda batacak
Taş parçalanıyor, demir eriyor
Hangi an'ını karşılamaya kalksam.

Devrilmek daha kolay ve kesin
Bir bıçağın ağzında olmaktan
Bir de esmerliğine yenilen
Renklerimi kurtarsam.

Yüzümün yarısı yok, günlerin sonrası da
Varlık nedenin, bir ses olup yaşamak
Bileni benim bir aşkı çalışırken
Ne demek elle tutulmaz olmak.

Kayamayan bir buzuldan farkım yok
Yangınlar çıksa gökyüzünü dağlayan
Darmadağınık olmak bana yakışır
Başlayan her depremde kendisini çoğaltan
Anlamsız her gövdeyi geçersiz kılan.

Ürkütüyor beni
Dünyanın bu denli yavaştan değişmesi
Her ağacın bir noktaya bağlılığını bilmek
Yaranın iyileşmesini istemez gibi
Bir uzun yenilgiyi koruyup durmak.

Dün doğuludur, yarın batılı
Zenciler bugünü yaşar,
Tutar yüzüne saklanırım
Yok sayarken yaşanmayan zamanı
Eylemin anlamını öğrenir kurtulurum.

Yüzünü terk edemem
Korkutan izime gizlenirim.

...POLİTİKA DIŞI POLİTİK ŞİİR...

lenekselleşmiş tarihsel çatışmasının denetlenmemiş sonucuydu. Bu yüzden kendisine de zarar veriyordu. Kendi doğrusunu eksiksiz bulamamak gibi. Doğru, politika bir savaştır, 'soyut' estetik değerlerin dışına çıkar, karamsar bulur ve sonunda harcar. Politikacı için insan değeri de yoktur. Örneğin Irak-İran savaşında savunulması gereken tek değer ne olabilir? Ulusal onur mu? Öte yandan insandan daha önemli mi? İşte sanatçının özgürlüğü buna karşıdır ve bu yüzden zorunlu olarak düşseldir. Bu, aslında şiirin de bir tanımını içermektedir. Yani yaşanan çatışmaların tragedyasını özetler, ve bu yüzden bağımlıdır, en azından kendisine bağımlıdır. Marks'ın "Yazar çalışmalarını hiçbir zaman, hiçbir biçimde bir araç olarak göremez. Sanatın ereği, sanatın kendisidir." demesi başka türlü anlaşılamaz. Sanıyorum, bu sözden "sanat sanat içindir" yanlışı anlaşılamaz. Gene "... emekçilerin kötü sanata ihtiyacı yoktur, mükemmel olmayan sanatı işçi sınıfına götürmek suctur." sözleri anımsanınca; ne olursa olsun, ister topluma ister imgeleme seslensin; sanatın (şiirin) öncelikle sanat (şiir) olması gerektiği sonucuna varılacaktır. Günlük politikacının anlamadığı da budur ve bu yüzden sanatçıya (şaire) karşıdır. Bu yüzden şair hep muhalefet-

metin cengiz

AŞKTIR SARAN HER YERİ

Kedi dar bir sokağa bakıyor
Güz denizi geçiyor bakışlarından
Bir ot bir ışığı titriyor gri
Martılar dolanıyor yanında
Virgülü andırıyor gözleri

Kedi üşüyor kasımpatları da
Devetabanı gövdesini eğiyor
Yanı başında oturan kızdan yana
Kızın düşünde kuşlar, bohçaları kanatlarında

Bulutlar taşıyor kız başka bir göğe
Anılarından... soluğunda sabah kokusu
Midyenin içinde dinlenen güneş soluğunda
Akşamın bir rıhtımla öpüşen dili gibi

Bakışları derinleşiyor kızın gece gibi
Bir balık bir dalgayı yüzüyor bakışlarında
Bakışlarında bir kedi, bir deniz, devedikeni,
akasyalar
Ve bir aşkı boydan boya geçen bulutlar

Aşktır saran her veri yine
Zaman soyunurken gömleğini sonsuzluğun
Bir yangın tutuştururken bir başka yangını
Sorgulamada pencereden atılan
Bir şiir olsa da bir ömürden kıza kalan

tedir. Varlığı bu muhalifliğine bağlıdır. Çünkü şiir, özneyi ve nesneyi anlamanın peşindedir. Derinliğini ancak bu yönelme sonucu kazanabilir. Bu noktada şairin 'us'çu yaklaşımı, durumunu oldukça zorlaştırır. Çünkü gördüğü, yaşadığı, duyumsadığı her olguyu 'us'a vurduğunda 'gerçek'i olduğu gibi kabullenmek ya da hayırlamak durumundadır.Bu da pek kolay değildir. İşte bundan ötürü ortaya çıkan ikilem şairin (sanatçının) savrulmasına neden olabilmektedir. Bu savrulmanın sonunda nereye varılırsa varılsın 'bir bağlanma'nın gündeme gelmesi kaçınılmazdır. Dilsel toplamda bir 'arakesit' oluşturamamak, kurulmak istenen şiir diline (en azından kelimeye) soluk aldıramamaktadır. İster çevresinde toplanan insanlara seslenmeyi seçen şiir olsun, isterse seslenecek insan bulamayan (ya da bulmak istemeyen) şiir olsun; sonuçta bir bağımlılık içerisinde olunduğu kesin. "Bu, şairin özgür seçimidir" demekle yetinilip toplumsal olandan yalıtılmış bir şiire de varılabilir. Tabii ki bu da çözüm ve özlenen değil. Hiçbir zaman, tek başına ne dil, ne ses, ne şairin işçiliği, ne bir durumun fotoğrafik yansıtılması şiirin 'özünü' oluşturamaz. Çünkü 'öz'; şiirde, bir yaratış sürecinin bütününü içerir, bütününe karşılık olur. Bu da Ayhan Gerçeker'in saptadığı gibi "... nesnelin algılanıp, öznelin algı üzerine etki yapmasıdır."[1] Bu ise, şairin bağımlılığını ve bağımlı şiiri tanımlar. Başlangıçta sorunun böyle kavranmayışı, Makyavelist çıkışların yanıltıcılığı, tartışmaların yanlış bir alanda yapılmasına yol açmıştır. Daha da kötüsü, yapılan tartışmalar doğruyu bulma çabasını içermeyen bir noktaya vardırılmıştır. Sonunda da Makyavelizme ve pragmatizme yaslanan şiir anlayışı, kültürel besinden payını alamamış büyük bir kesim tarafından meşrulaştırılmıştır. Sadece buna karşı çıkmanın getirdiği şiir ise toplumsal ve insani olan ne varsa tümünü dışlama yanlışını geliştirmiştir. Bu, popülizme ve uvriyerizme karşı olmak anlamına gelse de kendini kısırlaştırmış olması nedeniyle bağışlanır gibi değildir. Sonuçta, terazinin kefelerinde birbirini dengeler nitelikteler. Daha doğrusu karşılar nitelikte. Her iki tutum da politik bir tavrın yansımasıdır. Şiir adına reddedilmesi gereken bu politikadır. Bu reddedişin özü gereği, seçenek olan 'bir politik şiir' elbette yaratılacaktır. Yazılan, konuşulan, özlenen şiir budur, aranan şiir bu. *Melih Cevdet Anday*'ın şiiri hangi dönemeçlere uğramış olursa olsun; sanatın ve politikanın özünü araştırırken vardığı nokta doğru anlaşılmalı-

tuğrul keskin

NE VARSA KAYBOLUP GİDEN

I
kaybolup gidiyorsun sislerin arasında
şehirler taşıyamıyor seni

o her akşam köprü başında dalgın
dalgın selamladığın insanlar yorgun
sulara karışalı
biliyorum, bıçaklarla oyuluyor kalbin.

II
yağmurlarla taşınmalıyım büyük sulara
aşk türküleri söylemeliyim

uçurumları hesapladım, uzun yollara hazırım
sessizim, soluğum yitiyor, koynundayım
gözlerin uykusuz gecelerde yalnız
ay buluta giriyor, ardından kar, saçların savruluyor

III
duyunuz, gelip gidiyor yalnızlık nöbeti
dört yanım tel örgüler ve kırlangıç ölüleri

koşarak geçilmeli bu ıssız sokaklar
her karanlıkta son öğrendiğimiz türkü söylenmeli
bir gece sabaha kadar bedenime kazıdığım esmer iz
coşku olmalı, kuşatmalı yaşamı.

IV
işte kurtuldun bu yalnızlık şehrinden
her yanın gurbet şimdi, özlem taşıyorsun

postaya verilir yarın bir mektup
her sözcüğü kanayan, gidişinin ardından
oralarda havalar soğuktur yatağın buz
"sana hasretim" diyorsun, yine yaz.

...POLİTİKA DIŞI POLİTİK ŞİİR...

dır. Şöyle diyor: *"Sanatçı, okurlardan, sanatçılardan, eleştirmenlerden kurulu bir sanat çevresinin etkisi altındadır. Dahası, türlü uğraşlardaki insanları etkileyen toplumsal, siyasal sorunlar, onu da oluşturur, onun da yönünü çizer."*[2] Bu sözlerde sıralanan, etkinliği kabul edilen öğelerin hiçbirisi bir şair için yön belirleyici olamaz. Birisi öne geçirildiğinde varılmak istenen tümel şiir daha baştan yitirilmiş olacaktır. Ama şaire yönelik, kendiliğinden de olsa bu müdahaleci nesnel öğeleri doğru algılayıp, bu algı üzerine öznelin (şairin) belirleyici bir tutumla etkide bulunması gerekmektedir. Bu, bağımlı şiir (sanat) belirleyici bir tutumla etkide bulunması gerekmektedir. Bu, bağımlı şiir (sanat) sözünden, 'parti sözcülüğü'nün anlaşılmasının aşılmasını da getirecektir. Şiirin, siyasal inançların yalın bir yankısı olmadığının dile gelişidir bu da. Gene şiirin strateji ve taktiklerle beslenemeyeceğini, beslenmemesi gerektiğini açıklar. Karşı olunması gereken politika da budur. İnsanın (şairin-sanatçının) ve sanatın savunulması gereken bağımsızlığı bu noktada açığa çıkmaktadır. Gene bu noktada

ahmet ada

GİZLİ BİR AŞK İÇİN ŞİİR

Nerede duydum işlediğini aşkın
Eski çınarlı yolda elbet
Bir sonbahar birlikte yürürken
Bütün incelikleriyle son kuşlar,
Sararmış yapraklar uçuşurken ömrümüzden

Sen ey sevimli gülüşün, saflığın kızkardeşi
Elini tuttum sıcacıktı, ansızın gül koktu
Baktım geçmişim geleceğim buluştu
Bir öğle vakti aşkın işlediğini duydum kalbimde

Sevgilim bağlar gazel döktü, sonbahar..
Duydum yokluğunu yazarken bu şiiri
Orada bıraktım yüzünün mahzunluğunu
Çocukluğumun güzelim bağevlerinde
Bir hüzün çanı olan buğulu sesini

Aşkın işleyip durdu bütün sonbahar
Umutla doldu kalbim şiirler okudum
İçimden geldiği gibi sade yalın
Birazdan bir sonbahar yağmuru yağdı yağacak
Islanacak solgun yüzün kirpiklerin,

Güzelim benim mutluluktur rengin senin

şairin (sanatçının) kendi siyasi görüşleri ve dürüstlüğü (ahlakı) nedeniyle bağımlılığı başlamaktadır. Ama burda ayırıcı olan şudur: Şairin (sanatçının) bireyselliği, bireyselliğin önemi kavranmış ve öne çıkartılmıştır. İşte bu yüzden *J.P.Sartre*'ın, *F.Kafka*'nın, *Faulkner*'ın 'düşsel özgürlüğü' anlaşılırdır. Bütün sanatçılara tanınması gereken bu hak, şair için, şiir için varlık nedenidir. Toplumsal devrim tarihsel bir zorunluluğu içerir. Şiirin ise tarihsel bir zorunluluğu yoktur ama bireysel ve estetik zorunlulukları vardır. Bu zorunluluklar, şiiri kendi içerisine hapsetmez. Kendine birikmeyi gerekli görür. Toplumdan, bireyden etkilendiği oranda (beslendiği demek daha doğru) öncülüğünü güçlendirir. Bundan, şiirin bağımlılığının tek yönlü olmadığı ortaya çıkar. Şiir topluma, bireye ne kadar bağlıysa; toplum da birey de şiire o kadar bağlı olmak gerekir. Bu bir orantıdır ama her an bozulmaya hazırdır. Bir toplumda fizik güçlerin etkili olmaya başlaması en başta bireyi sarstığı içindir ki söz konusu denge hemen bozulmaktadır. Denge, bireyi yücelten, insan onuruna saygı duyulan bir işleyişte varlığını korumakta, bütünsellik içerisinde, yani maddi ve manevi bütün alanlarda bir gelişme sağlanabilmektedir. Toplumsal ve insanî gerilimlerin yaşandığı dönemlerde ise bazen şiir toplumsal yaşantının gerisine düşerken, bazen de toplum şiirin getirdiklerinin gerisine düşmektedir. Şiir adına bu inişlerin olmaması için öncelikle kendisini biriktirmiş olması gerekmektedir. O zaman, şiir sürekli toplumun önünde olmayı ve bu yerini koruyabilmeyi gerçekleştirebilecektir. *Bu da şiirin politika ve poetika olarak bir güç olması demektir.* Bunu kazandıran, ideolojik ve estetik olanın arasındaki gerekli dengedir. Bu denge ise şairin kendi bireyselliği; kendi seçimi ve çabası ile ilgilidir. *Edip Cansever* bugün ne derdi, bilinemez ama 1960'lı yıllarda doğru bir değerlendirme yaptığı kesin: *"... sanatçıyla, sanata özünü kazandıran politik yapının çelişmediği bir denge vardır. Çünkü gerçek politikanın ardında bir tutarlılık, olumluluk, yapıcılık, kısacası bilimsel olana uygunluk yatar. Bu ad sanata ve sanatçıya aykırı düşmez hiçbir zaman. Demek oluyor ki, gerçek sanatçı, politikanın dışında kalmayan sanatçıdır."*[3] Genelde, bu sözler *Edip Cansever*'den beklenmediği için aktarma gereği duydum. Aynı nedenle, *Melih Cevdet Anday*'ın şu sözlerine de bakmak gerekiyor: *"... özü gereği taktiklerle yaşama durumunda olan politikacıya, gene özü gereği, sürekli olanın ardından koşan sanatçıyı etki altında bulundurmak tekelinin tanınması elbette yanlıştır."* Öte yandan *Ahmet Oktay* da *"... yazar istese de istemese de, siyasanın tam ortasında yaşamaktadır. Bir partiye kayıtlı olsa da olmasa da bu böyledir."*[5] demektedir. *A.Camus*'den, *J.P.Sartre*'a kadar bu sorun tartışılmış, 1960'lı yıllarda Türkiye'de gündeme getirilmiş, bir yere kadar sürdürüldükten sonra bırakılmıştır. 60'lı yılların sonlarına doğru toplumsal dinamizm belirle-

afşar timuçin

ÖLÜM BİR GÜN

Rüzgarsız gecelerden süzülmüş
Bembayaz bir sonsuzluk altında
Ölüm geceyi ören boş bir atlı karınca

Zaman kadar uzun kırgınlıklardan
Başıboş tutkulardan ve kaygılardan sonra
Ölüm ılık bir güne uzanmak tek başına

Bir gün ölüm bir yansısı suyun suda
Sevinci devşiren özlem
Aşkta karanlıkta dağda

Birden bir beyaza gülmek
İşte ben geldim demek
Tutup adını çıkarmak yalnıza

Ölüm uzun bir ada
Mavi bir erik dalı
Bilinmedik masalların içinde
Ölüm bir kuş masalı

...POLİTİKA DIŞI POLİTİK ŞİİR...

yici olmaya başlamış, şiirin önüne geçerek onu doğrudan etkilemeye başlamıştır. Toplumun talebini karşılamaya yönelik şiir anlayışı ise ivme kaybederek kendini biriktirme şansını uzun süre elden kaçırmıştır. Bu sürecin aşılması sonunda şiirin politik gücünün tartışılması gündemden çıkartılarak; *'iyi şiir-kötü siir'* savlarıyla yetinilmiştir. Bu yapılırken de pek neden gösterilmemiştir. Oysa, sakınca, 'siyasi anlayışın' gerekliliği ve yapıta yedirilip yedirilemeyişiydi. Bunun oluşturacağı gündem gelecekteki bütün şiir serüvenini oluşturacağı gibi estetik olanı da sonuna kadar içerecek ve korumuş olacaktı. Şiirimizdeki kopukluğun, yamalı görünüşün nedeni budur. Şiirimizin doğal halkalanması Yahya Kemal Beyatlı ile bitmiştir. Ondan sonra gelen köşetaşı şairler, *Nâzım Hikmet, Orhan Veli* ve *İkinci Yeni*'yi temsil edenler nevi şahsına münhasır birer halkadan ibarettir. Bu Türk şiirinin bir zaafıdır. Geleneksel kavrayışta sadece ideolojik olanla yetinilmeyeceğinin göstergesidir. Aynı şekilde, biçimsel olanın sürdürülmesi, gözetilmesi de yetmemektedir. Buna karşılık yapılması gereken 'bulunanların, ele geçirilmiş olanların' fark edilip aşılmasıydı. Bu, ancak o zaman genel teorik doğruların tekrarı olmaz, bütün bütüne bir yadsımayı gündeme getirmez ve bir gelişmeyi içerirdi. 1940'lı demokrat şairlerin yazdığı şiirin gelişemeyişinin nedeni budur. *Necati Cumalı*'nın çizdiği o küçücük çemberin öyle kalmasının başka nedeni yoktur. *İkinci Yeni* şiiri her anlamda büyük bir yadsımayla yola çıktığı için, her şeye yeniden başlaması yüzünden bugün olması gereken noktaya varamamıştır. Bugün, kendini biriktiren şiirin mantığı bunu iyice açığa çıkarmıştır.

Geriye doğru gidildiğinde sanat ile politika arasındaki ilişkinin daha doğrusu bütünleşmenin ve karşıtlığın zayıfladığı görülmektedir. Bugüne doğru gelindikçe bu olayın tersine döndüğü, yoğunlaştığı, keskinleştiği bir gerçektir. Birey, sınırlı da olsa kendi varlık nedenini korumak isteğindedir. Bilimsel ilerlemeler, insanı ve insanî olanı öne geçirmesi gerekirken, üretim araçlarının belirli ellerde toplanması, toplumların sınıflı yapısı bunu engellemiş, bireyselliği yok etmeye yönelmiştir. Şair bunun farkındadır ve derinliğine acısını çekmektedir. Onun görevi, yaptığı iş, kaçmak değil, kovalamaktır. Anlamak, doygunluğu alabildiğine yaşamaktır. Çevresinde konuşacak insan bulamayan şair, kendisine yönelebilmektedir. İmgelemde yaşamaya başlayacaktır. Hatta, gerçeği imgelemde değiştirecektir. Alabildiğine yaygın olan fal, falcılık, bu imgelemle ilgilidir. Yoksa *Aşık Veysel,* 'eğlenecek yer bulamam, gönlümdeki köşk olmasa' demezdi, diyemezdi. Çünkü, insanın eğlenecek köşkü gönlünde aramasının nedeni toplumsal çıkmazlarla ilgilidir. Kişinin kendisine kovalanmasıdır. Tam bu noktada, dil; şairin kurduğu imgesel dünyayı, imgelemi karşılayamaz olunca yaratıcılığı engellemeye baş-

eray canberk

ŞİİRLER

AĞLARCA

nerde kaldı?
-kan idi-
yerde kaldı

ince uzun yüzünden
kahırlı simge kaldı
-geçen zaman yüzünden-

-yaşamış mıydı?-
anlatıldıkça sonsuz
hikâye kaldı

SANI

hiç değişmedi san
sen öyle
dıştan
gir içeri -göz göz olmuş-

ama yerinmez -çünkü kendi yerinde-
ayrıca neden değişsin konum
söyle
yaşanırken hep ortak duyum

eğri bir çizgi dudak -acı gülümseyiş-
her zaman vardı
yanıltan

hiçdeğişmedisansenöyledıştan

lıyor. Eşitsiz gelişme yasası şairin gereksindiği dil ile toplumun kullandığı dil arasında da vardır. Bir uç benzetme olarak böyle düşünülebilir. Günlük dili, genel kullanımı olduğu gibi benimsemek ise yaratıcılığı engellemektedir. Yaşanılanın sınırlı ve fotoğrafik algılanışını gündeme getirir. Bu da şiirin, karşı olduğu politikaya bulaşmasını, bu yüzden kirlenmesini, özde yaşamın gerisine düşmesini sağlar. *H.Marcus*'ün, *"... estetik boyut, duygularla aklın ve doğa ile özgürlüğün karşı karşıya geldiği ortamdır."* tanımlamasına katılırsak, bunun da elden kaçırıldığı görülür. Bu durumda yapılması gereken şudur: *"... şiirin içinde oluştuğu nesnel şartları yine şiirle ve şiirde aşmak, bir kendinin-bilincine ulaşarak, görünmeyeni görünür, bilinmeyeni bilinir kılmak, maddi gelişmenin getireceği köklü değişmeleri daha önceden şiirsel gerçeklikte sağlamak kabildir."*[6] İşte, şiire kasteden, yukarıda sıraladığım olumuzluklar; böylesine bir 'politik şiir'le aşılabilir. Şairin, sanatçının, her anlamda öncülüğü budur.

1 Ayhan Gerçeker, *Sanatın Özü ve Ereği,* Türk Edebiyatı 1970, De Y., sf. 12.
2 Melih Cevdet Anday, *Sanatın ve Politikanın Özü,* Türk Edebiyatı 1964, De Y., sf. 144
3 Edip Cansever, *Sanatçı ile Politikacı,* Türk Edebiyatı 1964, De Y., sf. 141
4 Melih Cevdet Anday, a.g.y. sf. 144
5 Ahmet Oktay, *Yazar ve Siyasa,* Türk Edebiyatı 1963, De Y., sf. 32
6 Blaise Cendars, *Seçme Şiirler,* Çev. Sait Maden, *Giriş* yazısı Selahattin Hilav, sf. 9, De. Y., İst. 1964, Günümüz Şairleri Dizisi-1

ahmet necdet

ALTI MEVSİM GAZELİ

1/KIŞ

dün akşam diz boyu karlara batmışsın duydum
benim'çin korkunç bir şiiri başlatmışsın duydum

deniz küskünü martılar tünemiş pangaltı'nın saçaklarına
saati altıbuçuğa kurup erkenden yatmışsın duydum

haliç donmuş/tipide kaybolmuş süleymaniye'nin serv-endâm minareleri
gördüğün her düşü kurt masallarıyla donatmışsın duydum

o eski kışlar ki donuk bir güneş gibidir tüten her semaverde
çocuk ellerini tahta kızakların ipiyle kanatmışsın duydum

bütün bir gece soğuktan ve sevgiden titreyen yüreğinin ucunu
izmir'de sevda çeken ahmet necdet'e uzatmışsın duydum

2/İNCEBAHAR

gün gelir devran döner her şey karar görünür
kışın ucunda birden incebahar görünür

cemredir düşen suya toprak tavını bulur
çimenlerin üstünde tüten buhar görünür

uyanır börtü böcek uyanır ağaç ve dal
su yürür damarlara nice esrar görünür

kadifeden bir eldir incebaharda rüzgâr
ürperir kır çiçeği tekrar tekrar görünür

bülbüller güle durur dem çeker cümle âlem
kurulan her fasılda bestenigâr görünür

yâre nâmeler yazsam çıkar gelir mi dersin
elbet ahmet necdet'e bir intizar görünür

3/BAHAR

sevdiceğim sana sözüm dildendir
laledendir sümbüldendir güldendir

yüreğini kuşatan bahar sevinci
nisan yağmurundan esen yeldendir

seher vakti saçlarına düşen çiğ
dağların başını saran tüldendir

salınıp yürüyüşün gerdan kırışın
yuvarlak topuktan ince beldendir

ya ceren bakışların canlar yakışın
kirpiğe sürülen mor rimeldendir

ahmet necdet uzun söze ne hâcet
sitem o güzelden söz gazeldendir

4/YAZ

yaz mevsimi: akdeniz'de öğle vakti balkıyan
yaz mevsimi:durgun bir arakesit eski uygarlıklardan

yaz mevsimi: otel motel pansiyon diskotek bar restoran
yaz mevsimi: caz cazbant incesaz rakı arapça ezan

yaz mevsimi: yenilen içilen ve tıkınılan
yaz mevsimi: tifo paratifo ishal ve gaseyan

yaz mevsimi: kanlı bir düğün cümle haşerattan
yaz mevsimi: örümcek sivrisinek akrep yılan çiyan

ve kıyılar boyunca bir yığın abuk sabuk insan
sigara izmariti kusmuk pet şişe ve deterjan

yaz mevsimi: bodrum gümüşlük turgutreis domalan
ey şair! mevsim yaz da olsa vazgeçme istanbul'dan

5/SARIYAZ

yaz bitti! göğün rengi bir turuncuya düştü
bulutlar indi suya gölge kuytuya düştü

güneşin gözü aktı narlar çatladı bir bir
saçının perçeminde rüzgâr pusuya düştü

sarıyazla gönendi peygamber develeri
yusufçuk ve kırkayak kör bir kuyuya düştü

gecenin boynuzunda uç verdi gümüş bir ay
her tekne ve her liman derin uykuya düştü

ey mevsim! ne dersen de senin şi'rini yazmak
ahmet necdet denilen o sevdalıya düştü

6/SONBAHAR

eylûl kapımı zorluyor / sen / yoksa sen misin
yağmurlarla çıkıp gelen yoksa sen misin

hep böyle geceleri körfez'in üzerinde
yaprak yaprak dökülen / yoksa sen misin

bir ilm-i simya'ydı aşk okudum ezberledim
imbiklerden süzülen / yoksa sen misin

nice yollar teptim nice sular eskittim
gurbet diye gezilen / yoksa sen misin

bendim sonbaharların o tenhâ bahçesinde
altın kuşlarla ölen / yoksa sen misin

acılar sultanısın / de bana ahmet necdet
her ölüşte dirilen / yoksa sen misin

Şiirin Militanca Bir İşlevi Vardır

FRANCIS COMBAS

Sorular:
MURAT BEDİRHAN

— *Bize kendinizi tanıtır mısınız?*

— 34 yaşındayım, evliyim ve üç çocuğum var. Dört de şiir kitabım. *İlkbaharın Çırakları, Aşk, Papatya ve Bilgisayar, ... Gök Satılık Değildir; Şeylerin Küçük Öğretileri.* Bunlardan ayrı olarak bir de *Barış Şiirleri Seçkisi.* Şu anda "Messidor" yayınları direktörlüğünü, *Europa* adlı derginin de redaktörlüğünü yapıyorum.

— *Şiirin yüklendiği görev veya başka bir deyişle sizce şiir nedir?*

— Antik kökenli olanlardan beri şiir, dilin çiçeklenmesi sanatı; dilcilerin savladıkları gibi dilin çok sesliği ve çokanlamlılığı boyutları üzerinde çalışmaktır.

Aralarındaki tandans farklılıklarıyla, kendilerine özgü söylemleriyle şairler bu ortak hazinenin kurucularıdır. Ancak bunu yaparken, eski dizeler üzerinden yeni şeyler söylemek için -kelimeler ve şiirsel imajların- başkalaşmış bileşimleriyle yetinerek bıkmadan, usanmadan kelimeler ve imajlar yığınının dibinden kovayı doldurmaya çalışmak yeterli değildir. Bence konformizme, eski şiire karşı sürekli bir mücadele vardır; bu, sonraki dönemlerde ve değişik alanlarda çok çeşitli biçimler alır. Ve benim için bu mücadele, şiir dünyasını genişletmek de "düzyazı gibi" kabul edilmişlere karşı bilinçli bir atak, kuşku götürmez bir çaba demektir.

Ben, giderek Pablo Neruda'nın doğru adlandırdığı gibi "saf olmayan şiir"in savaşçısı oluyorum. Benim için şiirde, gerçeğin çekiciliği söz konusudur. İşte bu nedenle şairler için tabu olan soruların olamayacağına inanıyorum. Şairlerin, gelenekleşmiş alanlarında kendi kabuklarına çekilmelerini haklı gösterecek hiçbir gerekçe yoktur. Bilimin modern dünyası, ekonomi veya politika bile onlara eşsiz kaynağı olabilir (Olmaktadır). Ve şiirin bu gerçeklikleri özümsemesi, ona şiirin sözcük zenginliğinde bir ferahlık da sağlar.

Kendi cephemde, şiirin militanca bir işlevi olduğunu savunuyorum. Ve işimi ilkbahar için bir propaganda sanatı olarak kavramaktayım. Bu, slogan şiiri olsun da nasıl olursa olsun demek de değildir.

Şiir, adı üstünde; hazır deyimleri, basmakalıp sözlerin sıralandığını, rengi atmış kelimeleri bir tarafa atar.

— *Günümüzde şiirin yeri ve önemi?*

— Yüzyılımız boyunca Fransız şiiri tarihinin en büyük başkalaşmalarına sahne oldu. Yalnızca Fransa'da değil, günümüz ozanlarının oldukça büyük bir kesimi için de bu böyledir.

Bilinçaltının şiirsel açıdan kaynaklarının keşfi, kâr hanemize geçirmeyi sonuçlandıramadığımız bir kazanımdır.

Pek çok araştırmacının dilin yapıları üzerindeki biçimsel deneyleri, geçtiğimiz son yirmi yıl içinde ülkemin şiirinde iz bırakmıştır. Bu türden laboratuvar çalışmaları her zaman yararsız değildir. Fakat şu da bir gerçek ki, Fransız şiiri o dönemde kendini bu araştırmacılara uzak hissetti. Ve şiir mahrem tutulan bir etkinlikle nerdeyse yasadışı olmaya yöneldi. Fakat günümüzde bu durum değişmektedir! Bir dolu şair -genç veya daha genç- şair halkla aralarındaki kopukluğu gidermeye çalışıyor. Şiirlerini halka yeni bir lirizmle söylüyorlar. Bu da bizi geçtiğimiz dönemde saklı bırakılmış nice şaire yeniden değer biçmeye götürmelidir. Özellikle de, halkla iletişimde gelenekten yararlanmaya; şiirsel buluşları, lirizmi, örgütsel bağlanmayla bir araya getirmeyi iyi bilen Rezistans şairlerinden yararlanmaya.

— *Türkiye şiirini ne ölçüde tanıyorsunuz?*

— Hepimiz öteki halkların şairlerinden çok şeyler öğreniyoruz. Kişisel olarak ben Apollinaire ve Eluard'dan çok etkilendim. Mayakovski, Brecht, Ritsos ve Beat kuşağı Amerikan şairlerinden de. Fakat bende en fazla iz bırakan, kuşkusuz Nâzım Hikmet'tir. Nâzım, benim için, yüzyılımızın en büyük şairlerinden biridir. Halkına derin bağlılığı, döneminin sosyal ve şiirsel olaylarına öncülüğüyle evrensel bir şairdir. Onun şiiri "edebi"likten çok, aydınlık, insani ve özlü bir şarkıdır. Nâzım Hikmet, onu okuduktan sonra kendimizi daha iyi hissettiğimiz ender şairlerdendir. Şairin Fransa'daki asıl yayıncısı olmaktan da ayrıca mutluyum.

Diğer Türk şairleri de giderek daha iyi tanınmaya başladılar. Bunda *Europe* dergisinin bir özel sayısının ve geçtiğimiz günlerde yayımlanan bir Antoloji'nin(*) önemli etkisi vardır. Böylece büyük şairler keşfediyoruz; Oktay Rifat, M.Cevdet Anday, Ahmet Arif ve Fransa'da tanınmayı kesinlikle hakkeden öteki coş-

francis combas

Bir okul yarışında
Zıplayan bir tavşan gibi
Talibiyim o çok güzel gözlerin
Hintli
Yahudi baklası
Kahraman

Simyasal kulaklarından öpüyorum kaçamak
Ta imbiğinden kulak memenin
Saklanmış bir yuvarlak sır bu
Matematikten alınmış sıfır

Tam güneş sisteminin
tünemiş sanki devrim
seni seviyorum dedi aşkla
seni seviyorum dönüp dolaşıp gene.

El toprağı arıyor
gözler bir balkonu
kafalardaki büyük aydınlıkla.

Ben Pasifik oyuncakları şampiyonu
aşk ülkenin adasıyım
sen kadınımsın benim
günaydın kadar yalın
aşkla uyaklı
güzelim benim
güzelim ve biriciğim
müminim değilsin ama
Yseult'ün gözleri beklemede bu yüzden
sonsuzluğa sözlü.

Seni seviyorum ama
çünkü aşk sağlıklı büyütür
seni seviyorum, evet
iki iniş daha bir düz olur çünkü
seni seviyorum
çünkü daha uzağa taşır iki bakış
seni seviyorum, gözlerin
gözlerim gibi sıcak ve endişeli
yarınları eşeliyor
araştırıyor mutluluğa giden kökleri

Seni seviyorum
çünkü ışık kapısı gözlerinde.
gururlu bir sıcaklık var
gayzerleri hazırlayan
ve toprağı örtüleyen
yeraltı ırmakları
Dostluk demeti ile mutlu hükümdar.

Seni seviyorum
gözlerin çünkü
alışık değiller bu karanlığa.

NEREDE AŞKIN YENİ SORUSU

turucu şairler.

—Eğer genç ozanlar, onlara ne öğütler verebileceğiniz sorsalardı neler söylerdiniz?

—Genç ozanlara neler diyebileceğimi soruyorsunuz. onlara vasiyet olarak öğüt bırakacak kadar yaşlı hissetmiyorum kendimi.

Benim gözümde bir tek şey değerlidir. Şair sürekli okuyarak ve çalışarak dürüst kalmayı bilmeli ve yararsız şeylerden söz etmemelidir. Şiir özgür bir kız güzelliğini korumalıdır her zaman.

Kendi söylemini bulmak oldukça zordur. Ülkemde bir dizi şair bu zor deneyden geçiyor. Çünkü bu özgür kız, şiir, özgürlüğünden kolay kolay vazgeçmeyeceğini bilmektedir.

(*) Surların ve Denizin Arasında adlı bu antoloji, M. Aquiem, 6. Dino, P. Chuvien tarafından hazırlanarak Maspero Yayınları'nda çıktı.

Sosyalist Gerçekçilik ve Modern Edebiyat Yöntemi

A.OVCHARENKO

Çeviren: NESRİN ARMAN

Yeni toplumun estetik ifadesi ve yeni edebiyatın temel yaratıcı yöntemi olarak sosyalist gerçekçilik, sosyalist sanat olmak üzere genel sanat gelişiminde, insanlığın gelişiminde belirli bir tarihsel aşamada yükselir. Onun çağı, tarihsel olarak yeni insanın doğum tarihiyle eştir; edebiyatın iç gelişim sürecinde biçimlenmiştir. Gorki bunu net biçimde formüle etti. O, sosyalist gerçekçiliği "gerçekçi, sosyalist deneyime dayalıdüş gücü kuvvetli bir düşünce" olarak tanımladı. Diğer yanda sosyalist düşüncenin sanatın içine işlemesi, sosyalist deneyimin tarih akışını hızlandırıcı evresinden çok uzun süre önce gözlemlenmiştir.

Eğer bunu aklımızın bir köşesinde saklı tutmazsak, birincisi, bugün Asya, Afrika ve Latin Amerika edebiyatlarında neler olup bittiğini çözümlemeyi başaramayacağız. İkinci olarak, yeni bir sanatın doğuşunun oluşumunun doğru değerlendirmesini yapamayacağız. Ve son olarak, çalışmamızın niteliğini düşürecek bayağılıklardan ve gerçekleri geçiştirmelerden kaçınamayacağız.

Paris Komünü'nün sosyalist rengi herkesçe bilinir. *Fransız Edebiyatı Tarihi*'nde, Komün edebiyatı üzerine parlak bir bölüm vardır.

Proletarya edebiyatını has başarıları içinde ele alırsak, onun artistik yöntemleri ve eleştirel gerçekçilik yöntemleriyle ilişkileri, yeni dünyanın oluşumundaki belirleyiciliği ve rolü, eski edebiyatın sosyalist gerçekçiliğe doğru gelişiminde bir aşama olarak haklılığı konusundaki sorulardan kaçınamayız. Bu özellikle önemlidir, çünkü proletarya edebiyatı Rusya'da ve diğer yerlerde doğdu ve uzun bir zaman süreci içinde gelişti, edebiyat yöntemi üzerinde çok yönlü bir etkiyi başardı. 1930'ların Amerika Birleşik Devletleri'nde proletarya edebiyatının hiç olmazsa göze çarpan örneklerini (Jack Conroy, Myra Page, Erskine Caldwell, Langston Hughes, Michael Gold, Lincoln Steffens vb.) bir kez daha anımsayalım. Bunun Amerikan kültürünün yazgısına etkisi -Ernest Hemingway ve Sherwood Anderson'un yapıtlarında belirgindir- müthiştir. Bu, John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri*'yle doğan proletarya edebiyatınca zenginleştirilen bir atmosferdi. Hatta sosyalizme soğuk bakan burjuva edebiyat eliştirisi dahi, Amerikan edebiyatının gelişimindeki bu yönelimin yazarlarının son derece önemli belirleyiciliğini kabul etmek zorunda kaldılar.

Sovyet edebiyatında Fadeyev, Becker, Stoyanov, Upits, Todor Pavlov ve daha pek çok isim, insanın gelecekteki artistik gelişiminde, sosyalist gerçekçiliğin kendini sonsuzca yenileyecek bir değil tek yöntem olacağına inanıyorlar. Sürekli tartışılıp rafine edilen düşünce çok daha fazla taraftar kazanır. Yanı sıra şöyle bir gerçeklik de var: Sosyalist gerçekçilik bazı edebiyatlarda *temel* yöntem oldu. Sovyet edebiyatında tek yöntem, diğerlerinde üstünlüğü kazanmak için hâlâ *savaşıyor.*

Sürekli değişen dünyanın zenginlikleri bitmez tükenmez. Ve bu nedenle sanatta yeniden üretim olasılıkları sonsuz. Sözünü etmek gerekirse, sınırlar, yalnızca "görelik derecesi"ne ya da "yeniden tasarlama"ya göre belirlenmez. Onlar sanatçının gerçekliğe bakış açısıyla; devrimci hümanizmiyle; yazarın yaşamı derinlemesine emişiyle, insan bilinciyle, insan psikolojisiyle, somut tarihsel kişiliği bağlamında sınıfıyla bağıntılı olarak insanın türlü kişisel ve sosyal bağlarıyla belirlenir. Sınırlar, gerçek artistik düş gücüyle birleşerek gerçeğin kavranışının enginliğinde, onun yeterliğinde, tarihsel optimizmde belirlenir.

Şiir Bir Dünyadır

HAYRİ KAKO Y.

"Rimbaud'nun şiiri Rimbaud'nun kendisidir... Şairle sözü birdir."[1] A'nın sözü her zaman A mıdır? Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz. Bu söz daha çok içtenliğinden kuşku duyulan savlara karşıdır. Kişinin sözüyle eyleminin çeliştiği izleniminin uyandığı zamanlar gündeme gelir. Marxizme göre kişi çevresinin ürünüdür, düşüncesini maddi koşullar biçimlendirir. Kişinin maddi koşullarına rağmen bir düşünce taşıması ancak bir duyarlık ve ters bilinç eğitimiyle olası. A'nın şiiri de A olmayabilir, doğal ve etkileyici olmanın arandığı yere kadar. Çoğu zaman yerçekiminin olmadığı bir ortamdaymışçasına yönsüz, yönetimsiz, soyuttur bu şiirler. Yöneldirimleri olmaz. Ismarlama şiir olmaz çünkü... Ismarlama hac gibi bu tür şiirlerin de kimseye yararı görülmemiştir.

Belleğimde kaldığı kadarıyla, yazarın birinin hiç görmediği yerde geçen bir roman yazdığını okumuş-

müştak erenus

SİZİ İLGİLENDİRMEZ EFENDİM

Öğretmenim sana bir şey diyeceğim
Önce adın ne senin kızım
Hülya öğretmenim
Söyle bakalım ne diyeceksin
Burda olmaz efendim
Peki gel şöyle
Söyle
Bu göğüslüğü anam dün aldı
Bu yakası
Bu yeni çanta
Yemek tası
Ayakkabılarım
Yeni hepsi
Anam çok üzülür
Sakın sınıfta bırakma beni.

...ŞİİR BİR DÜNYADIR...

tum. Olabilir. İstisna olarak kalacak, bir ikincisi, şiir ve roman ayrı şeylerdir. Üçüncüsü, şair yaşamadıklarını, inanmadıklarını yazmanın kaçınılmaz zaaflarından kurtulamaz. Toplumsal alışkanlıklar ve koşullanma bir elverişlilik sağlamıştır, ama bu, yaprağı başka renkte gördüğü halde yeşil diyen göz hastalarının yeteneğini aşacak ölçülerde değildir. Şiirin geleneksel bir dayanağı da vardır: kültürel olanaklar, beğeniler, özlemler toplumda incelmiş soyut şiiri, olabilir kılmıştır. Artık sosyo-psikolojik durum o şiiri beklemektedir. İçtenlik taşımasalar da alıcı bulabilirler. Ama sürekli olamazlar.

Şair aynı zamanda başkalarının duygularını da yazabilir. Başkaları olabilen oluşu ona bu yeteneği sağlamıştır. Başkalarının acılarını, özlemlerini benliğinde taşıyan bir duyarlığı vardır. Sonuçta yine kendini yazmış olur. Anatole France: "Gerçek şudur ki insan hiçbir zaman kendinin dışına çıkamaz" der. Bireyci anlayışlar, bundan daha büyük pay çıkaracaktır kendine; ama biz, şairin, toplumun yoğunlaşmış yansıması olduğuna inandığımızdan anlamlı buluyoruz bu belirlemeyi. Şair, toplumun maddi ve manevi tüm özelliklerini, bütün girinti ve çıkıntılarıyla en ayırt edici yönlerini, abartılı ya da katıksız bir biçimde taşır ve yansıtır. Gogol, tipik, olumlu bir Rus yaratmak ister, yaratamaz, ama istemi onu yaratmaktır. Bu çelişki onu bunalıma düşürür... Sanat, sanatçının kendine bile, siparişle gerçekleşemiyor demek ki...

Hapishanedeki Nâzım'ın para isteği olan pusulası şiir diye yayınlanır. "Emek yoktur, estetik kaygı güdülmemiştir, olsa olsa rastlantısal bir şiirsellik vardır" diyecekler haksız görülmeyebilirler. Şiir saymak da çok haksızlık olmaz. Nice ünlü şairin o pusuladan basit sayılabilecek ne kadar çok şiiri vardır kimbilir. Şunu vurgulamak istiyoruz. Artık Nâzım'ın yaşamı şiir olmuştur. Son şiirleri de bunu doğrular. Enfarktüsüyle, Memed'iyle, hasretiyle, ölüme ilişkin duygularıyla kendini yazmıştır o şiirlerinde. Yarım yüzyıl boyunca şiirden hiç ayrılmamış, bir tek o ayrılığı tatmamış Nâzım için, yaşamı eşittir şiir dedirtir insana. Bunu sağlayan içtenlik ve yaşanan değil mi?

Burada Fuzûli anımsanacak ve sorulacak... Sorulmadan, yapacağımız bir alıntı versin yanıtı: "Fuzuli, 'aşk' üzerinde, bir şiir mevzuu olduğu için işlememiş, yüksek kültürlü ve olgun ruhunun emsalsiz bir samimiyet ve heyecanla duyup yaşadığı, kavrayıp işlediği bir aşkı terennüm etmiştir."[2]

Daldan dala geçiyoruz... Bir de Necatigil'i yoklayalım. Kentte, herhangi bir semtte herhangi bir insandır Necatigil. Bugünün moda deyimiyle "ortadirek"tendir. Bir birey olarak bu kesimin duyarlığını yansıtır. Bütün ayrıntılarıyla şiirini çepeçevre o insanın dünyası kuşatmıştır. *Solgun Bir Gül Dokununca,* Necatigil'in en soyut şiirlerinden biridir. Ayakları Necatigil'in yaşamında, dünyasındadır. O kesim insanlarının içine götürür bizi; o kesimin hüznü ve arayışı olan bir kulak çınlamasını, bir yanılsamayı uyandırır. Şiir dizgesi, çağrışımları özgür bırakmış, şairin dünyasıyla iletişim elverişliliği sağlamıştır. Bunu olanaklı kılan, Necatigil'in yaşadıklarından kaynaklanmasıdır şiirinin.

Ahmed Arif üretmez oldu. Nedeni, şiirinin kaynaklarından kopmuş olması değil mi? Yeni şiirleri yine Ahmet Arif'in bakışı, görüşü, duyuşu, dili, eli, yüreği, dünyası olur mu? Belki Karacadağ sesine yeniden kavuşuruz... Şair değişmez mi? Değişir. Ankara'yı anlattığı o şiirinde bile eşkiyaların arasında büyümüş o insanın dünyaya bakışını bulduğumuz Ahmed Arif, az sayıdaki şiirleriyle bir dünya kurabilmiştir. Belki yeni şiirleriyle yeni bir dünya getirir. Başarısı buna bağlı olacaktır.

ilhan büyükcebeci

GECE VARDİYALARI

Bu sıkıntılı floş tarlasında yapayalnızken
eski tezgâhlarda dokuduğum saçak desenlerine
ipekli ışıltılı gözlerini çizdim
sevgilim, acılarla dolu şiirlerin ezberimdeyken.

Döndükçe gres yağını ezen dişliler gibi
incecik dudakların da her gece
korunmasız dudaklarımı ezsin isterdim.
Hiç gelmesem bile aklına
paylaşılmış bir sevginin onurunu duyarak
yine de senin soğuk
ve yalnız yataklarda üşüyen yüreğini
sonsuza kadar yakmak isterdim.

Kimse bilmiyor, her makara değişiminde
yanlış renkler taktığımı tahta cağarlığa
yeşil yerine mavi örneği, aklıma sen gelince
ve alışılmamış acılarını işsiz kaldığında
zayıflamış o solgun yüzüne yazılan.
Kimse bilmiyor nasıl dokunur
bu alımlı bu pahalı desenler
denize bakan zengin yalıların
ya da lüks otellerin kadife perdelerini süsleyen
o gece vardiyalarının, bedeli
hiç ödenmemiş emeğimce güzel.
Oysa seni anlatabilmek
terlemiş tezgâhlar halden bilip durduğunda
uzak yollara düşmüş
yorgun doru atlar gibi
seni anlatabilmek
şu çıkrığı döndüren mumlanmış ipliği
değiştirmek kadar kolay değil...
Hiç kimse olmasa da yanımda
sana 'sevgilim' diyebilmek de
bir çiçeğe su vermek kadar.

...ŞİİR BİR DÜNYADIR...

Her büyük şairin şiirinin öncesinde ve sonrasında, bilinçli (ki bu çoğu zaman tasarlanarak değil, en azından başlangıçta) ya da bilinçsiz özgün şiirsel dizge diyebileceğimiz kuramsal bir yapıdan söz edebiliriz. Dünya dediğimiz, bütün öğeleriyle şiirin ortaya koyduğu bu atmosferdir. Söylem, içerik, şiirsellik ve öteki öğeler, birlikte ve birbirine katılımla, karşılıklı etkileşimle bu ortamı solur, biçimlenir. Şiir bunların uyumu ve tutarlılığıyla güç kazanır; özgün bir yapıdır. İlk ve tek tek şiirler için aynı şeyleri söyleyemeyiz. Eğer onlar beğeni görmüş ve övgü toplamışsa (bu çok az olmalı) nedenlerini irdelemek gerekir. Sanırız ilk kanı, geleneğe dayanan birikim ve öykünme yönünde olacaktır. Ya da onun bizdeki etkisini öznelliğimize bağlayacağız. Yarattığı çağrışımlarla bizde zaten varolan atmosfer, şiiri içine almış, kendince anlamlandırmış, güzelleştirmiştir. Bu, o şiirin yaratımı, üretimi değildir. Bizden ya da başka şiirlerin bizdeki etkilerinden kaynaklanır. Oysa özgün şiirsel dizgesini kurmuş, buna sahip şiirler bızı kendi atmosferi içine alır. Bize bir başkası da yazmış olsa "Bu şiir Aragon'undur, Nazım'ındır..." dedirtir. Çünkü her şiir bir dünyadır, bir dünya kurar.

Şair, şiiri oluşturan öğeleri kendi sesiyle, bakışıyla; deneyimi, görüşü, duyuşu, alımlayışıyla yoğurur, kişiliğini oluşturur, dünyasına bu kişiliğin rengini, kokusunu katar. Ondan sonra şiirin ilkelerinden ve özgün dizgesinden söz edilebilir. Bize de benimsetir o ilkeleri. Bu atmosfere girdik mi o dünyada yaşıyoruz, onun yasalarına uyarız. Beğeni ve heyecanlarımız o dünyanın etkilerini taşır.

Şairin, şiiri gibi bu dizge de okudukça ve yazdıkça netleşir.

İnsan toplumsal ve doğal varlıkların özgün karışımıdır. Her insan özgün bir kişiliktir. Uzun zamanlarda gelenekleşmiş toplumsal kurallar ve değer yargıları bireyleri uyuma zorlar. Her zaman başarılı olmaz. Kişinin düşgücü, sezgileri, algılama yeteneği, muhalefet bilincini güçlendirebilir. Bu aşamaya kadar, başka etkiler almış; farklı çağrışımlar, farklı izlenimler, özgün bir imgelem ve tasarım yeteneği oluşmuştur. Duyarlığı biraz daha incelmiştir. Anıları ve bilinçaltı kendine özgü ve başlangıçta varo-

muzaffer kale

KIRMIZI

Gecenin tepsisinde bir dilim kalmış ay
O da bitti biter
Küçük çocukların işledikleri suçlar unutulmadan
Sabaha kadar,
Gömülür belki önemsiz ayrıntıların unutulduğu
Ve hiç anımsanmadığı sonsuz sazlığa.

Ruhum bahar rüzgârlarıyla dolu ve inatçı
İşlemiyor içime yerleşik bir hüzün
Evlere tutunarak yürüyen ışık bile yol boyunca
Bana göz kırparak geçiyor karşı kaldırıma,
Üşümüş güvercin sürüsü halinde.
Yalanım yok, terk edilmiş bir anıyla kaldım
Ve soyundum geçmişi
Bir gülün açmasını bekledim, goncanın içindeydim
Uzun sürdü.
Kanattı sular bileklerimi belli olmadı gerçi
Gülün taçyapraklarına karıştı kanım,
Gelecek günlerim acıdı, olağan bir ayrılık kadar.

Seveceğin şarkılar hazırladım sana,
Şimdi kalbinden geçenleri biliyorum
Uyanmış bir çocuğun.

Kırmızı beni emzirdi
Ve doydum düş ile.

...ŞİİR BİR DÜNYADIR...

lan duyarlığının etkilerini, izlerini taşıyacaktır. Diyebiliriz: Birey benimsediği, benimsemediği, uzlaştığı, çatıştığı tüm ilişkileriyle toplumsal ve düşünsel bir etkileşimin sonunda kimlik kazanır. İmgeleri, içinde bulunduğu zaman, mekân ve özgün kişiliğine göre biçimlenecektir. Özgün izlenimlerini, algılamalarını, çağrışımlarını, tasarımlarını yansıtmak istediği zaman sanatsal kaygı (çoğu zaman) başlayacak. Yeteneği ilgileri ve koşulları doğrultusunda onu şiir çekecek ve dil denen araca sarılacaktır.. Bilindiği üzere dil, ses ve ses kuralları dizgesi olmaktan öte, tarih'tir, kültürdür, duyuş, düşünüş biçimidir. Konuşma dili, konuşma biçimi bile insanın kişiliğini ele verebilir; yaşamından yansımalar bulabiliriz. Ulusun oluşturucusu bu öğe, psikolojik ortaklığın, tarihin toprağın, ekonomik yapının da üstünde ayırt edici bir özellik verir. Maddi yaşamın yansısını buluruz dilde. Marx'ın dile ilişkin "... düşüncenin dolaysız, somut ifadesi" belirlemesini anımsattıktan sonra şunu söyleyelim: Özellikle şiir dili, şairin, o en duyarlı yerde yaşamış bireyin, yaşamıyla biçimlendirerek yeniden yarattığı dünyanın kurucusu ve yaşamıyla biçimlenmiş bu özgün dünyanın bir yansısıdır. Şairin dildeki ustalığı kadar bu dünyasını yansıtabilme, kurabilme yeteneği de önemlidir.

Kısaca: Soyut ve somut etkilenmeleri, soyut ve somut varlıkları sürekli bir etkileşim, değişim, dönüşüm ve oluşum içinde olup öznel ve nesnelin kaynaşması biçiminde dilsel bir varlık, bir üretim olarak şairin dünyası ortaya çıkar. Ritim, seçilen sözcükler, duygunun, düşüncenin dayandırıldığı anlam, tepki biçimi, hepsi, şairinşiir dünyasının, o atmosferin birer parçası ve dekorudurlar.

Sonuç:

İnsanî değerlere karşı[2] "giderek bir tuzak haline gelen dünyamızda" yaratılan bulanıklığın sancılarıyla kıvranıyoruz. Sanatçılık da kapitalizmin giderek yozlaşan ilişkileri içinde aşınıyor. Gerçek işlevinden soyutlanıp bir kazanç kapısı olarak boğulması tehlikesine sürükleniyor. Kapitalist sanat pazarları, sanata karşı sanat yapanları maddi ve manevi yönden ödüllendiriyor.

Gerçek sanatçı bu yabancılaşma tuzağına karşı bilinçli olmak durumunda.

Şair, insan denilen bütünün bir parçası olduğunu unutmadan: Kişisel yaşantılarıyla tüm insanlığın düşlerini, özlemlerini şiirine yükleyerek ve kaynaştırarak insanca olmayana karşı bir dünya kuracaktır. Aslolan budur. Yabancılaşmanın bir parçası olan; bireyci, yörüngesiz, sarhoş ve boş bir dünya kurabilir ancak.

1 **Şiir ve Gerçekçilik,** Özdemir İnce
2 **Türk Edebiyatı Tarihi,** Hıfzı Tevfik Gönensay, Nihat Sami Banarlı.

MÜŞTAK ERENUS

Göçebelik bitiyor artık. Eskişehir'e gelip oturuyoruz. Babam işine biraz daha yerleşir oluyor. Manevra makinistliğini bırakıyor, yolcu taşıyor artık Ankara'ya.

Yeni okuluma yazılıyorum. Eskişehir Dursun Fakih İlk Mektebi. Bir aydınlık avlu içinde iki katlı, sıraları, yazı tahtaları, tebeşirleriyle yepyeni, güzelim bir okul. Çok seviniyorum. Bir de Konya'da okula ilk gidişim aklıma geliyor. Tozlu bir düş gibi, okula götürüldüğüm o ilk günü. Dar mahalle yollarından geçiyoruz. Babam eğri bir sokağın başında duruyor. Dipte büyücek tahta bir kapıyı gösteriyor. Gidip önünde bi duruyorum. El ediyorum babama, giriyorum.

Bir sınıfa götürüyorlar beni. Kalabalık ama gürültüsüz. Öğretmen kara tahtada kocaman kocaman ELİF BE'lerin içinde. Üç kişilik sıkışık bir sıraya dördüncü olarak oturtuyorlar beni. Baştan şöyle daha bi sıkışarak bana yer veren sıra arkadaşlarım, biraz sonra götün götün iter oluyorlar ve düşürüyorlar da beni. Öğretmen bir şeyler söylüyor tahtadan. Çocuklar gülüyorlar mı, gülmüyorlar mı. Bütün gözler yüzüme yüzüme sanki. Pişmanlığı daha bilmiyorum. Ama bi kara oluyor içim. Bildiğim tek küfür var. Bokuna sıçayım diyorum. oturuyorum yerime.

Böyle bir anı ile Eskişehir'deki okulum gözümde daha bi gelin, daha bi gzel oluyor. Kurtuluşun o dar, o zor günlerinde bu fakir memlekette bu özenli okulu kotaran o has heyecana selam olsun.

Ben artık büyüyorum. Siyah çuhadan okul elbisesi yaptırıyorlar bana. Ceketin göğsünde iki cebi daha var. BaşımdaMustafaKemal'inkalpağı. Güneş ufuktan şimdi doğar, yürüyelim arkadaşlar... Yürüyoruz da.

Yıl 1922
Mustafa Kemal kurtarmış ülkeyi
Umutlar dağı taşı tutuyor.
Eskişehir Dursun Fakih Okulu'ndan
Müfehham Müştak
Sırtı'nda siyah çuhadan yapılmış
Kalpaklı ceketi
Fesli püsküllü bir arkadaşıyla
Valiye götürülüyor.
Makam odasının tabanı muşamba
Duvarlarını hatırlamıyorum.
Valinin önünde manyetolu telefonu
Selama duruyoruz.
Ben kalpağım başımda askerce selamverirken
Arkadaşım başında fesi
Büküyor belini.
Bu diyor vali çuhadan elbisemi göstererek
Bu yapılacak talebeye
Ve de böyle kalpaklı olacak diyor.
O gün bütün gün
Kalpağam başımda dolaşıyorum.

Sekiz yaşındayım. Yurdumda esen o güzel heyecanı çocuk yaşımla bile duyuyorum. Gözle görülen, elle tutulan, yazıklar olsun ki bugün unutup gittiğimiz, zilli olmayan o milli heyecan. Herkes dosdoğru, severek bakıyor birbirinin yüzüne. İnanmak ne güzel şey toplum içinde, onun adına, onunla beraber. Gülüm benim.

Eskişehir'de Tatar mahallesinde oturuyoruz. Buraya aşağı mahalle de diyorlar. Bir buçuk katlı evimiz tren istasyonuna yakın. Minik bir bahçe içinde beyaz badanalı kerpiç bir ev. Aşağıda büyükçe bir oda, mutfak. Yukarda tek bir oda, önü toprak dam. Damın üstünde, kabaran toprakları bastırmak için dönen bir mermer parçası. Bahçeye açılan kapının önünde küçük bir taşlık. Taşlığın üstünde bir mangal ya da bir maltız. Evi ısıtmak, yemek pişirmek için. Mangalın üstünde bir karış boylu paslı teneke boru. Mangalı, maltızı üflemek benim görevim. Gaz lambasının bir çomağı var. Sabahları anam islenen lamba şişesini hohlayarak o çomağa sarılı bezle siliyor. Ateşi o da üflüyor.

Selam olsun Mustafa Kemal günlerine
Tatar mahallesinde üç gözlü toprak damlıevimiz
Sabahları hohlanarak silinen lamba şişesi
Taşlıkta üflenen teneke mangal
Yere göğe sığmayan o büyük coşku
Bağrımızdaki kuvayı milliye
Zilli olmayan o onurlu milli
Kerpiç duvar yamacı
Çarşaflı anam
Ve onun sırtında görebildiğim bayramlar
Bayraklar bayraklar
Kalpaklar dolaklar postallar
Yaslı gittim şen geldim
Aç koynunu ben geldim
Bana bir yudum su ver
Çok uzak yoldan geldim.
Bir güzel düş gibi
Kendine sahip memleketim.

Moskova... Tiflis ve Glasnost

HAYATİ ASILYAZICI

17 Ekim 1987 Cumartesi... Sovyet Yazarlar Birliği'nin Yabancı Ülkeler Masası'na bakan Vera Feonova'yı bulmak kolay ama konuşmak olası değil. Dünyanın 27 ülkesinden gelen yazarları karşılamak yorucu bir çalışmayı gerektiriyor. Özellikle Asya-Ortadoğu ve Afrika'dan sorumlu bölümde çalışıyor. Gürcüstan da bir Asya ülkesi. Gelenlerin sayısı yüksek, iki yüz yazar Moskova'dan Tiflis'e aktarılacak. Bunlarla uğraşıyor Vera Feonova, bir şey istemeyi şöyle bırakayım, telefondan bile çekiniyorum. Bizimle Moskova'da ilgilenen iki genç Türkolog olduğunu söylemiştim, isteklerimizi onlara söylemek en doğru olanı. Ne var ki, tiyatro bileti için onları fazla yormak istemiyorum. Yeterince koşturuyorlar. Cumartesi günü biraz Moskova'da geziniyoruz. Ukrayna Oteli'nden çıkıyoruz, Kalinin Caddesi'nden yürüyoruz ağır ağır, burdan doğru Arbat Sokağı'na giriyoruz. Bir şenlik bir şenlik, görülmedikçe anlatılır gibi değil. En eski Moskova sokaklarından biri. Evler yirmi yıl önce çok eskimişti. Moskova gelişirken İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni caddeler, bulvarlar, sokaklar açılmıştı, ancak Arbat eski konumunu koruyordu, biraz harap görünümdeydi. Gerçi savaş yıllarında Almanlar Moskova'yı bombalayamadıkları için kent oldukça güzel korunmuştu. Arbat da konumunu koruyordu. Bu kez restore edilmişti, henüz yeni bir yerleşim alanı gibiydi. Uzun süren onarım daha doğrusu restorasyon, sokakta yaşayanları oldukça yormuş ama sonunda buranın zevkini yine sokakta oturanlar çıkarıyordu. Burdan Kızıl Meydan'a geçtik, Kremlin'i dolaştık. Hiç olası mı gezerek fazla bir yeri görmek. Moskova büyümüş ki sormayın. Görülmeye değer yerler çok, özellikle eski binaların bulunduğu kent, şimdi onarım ve restorasyon bakımından daha da çekici. Komsomol alanı öyle, Puşkin anıtının bulunduğu bölge öyle. Nikitskiye Vorota Alanı öyle, Marks Caddesi, Lermontov Alanı ve Moskova nehrinin yanında otelimiz Ukranya'dan bakıldığında bu saydığım bölgeye göz gezdirebiliyorsunuz Aklım bugün hep Novodeviçi Manastırı'nda, yirmi yıl geçmiş aradan, görmek istiyorum ama güç, zamanım yetersiz. Sonra bu gezintide yalnız değilim, arkadaşlarla birlikteyiz. Yeniden otele otobüsle dönüyor, yemeğimizi yiyip ben arkadaşlarımdan ayrılıyorum, tiyatroya gitmek için... Tevfik Melikov'u, Kalina Belova'yı, Radi Fiş'i telefonla arıyorum. Radi Fiş, Yazarlar Birliği'ne çağırıyor; yalnız değilmiş, bir Alman dostu ile orada olacak, benimle de buluşabileceğini söylüyor. Tiyatroya gideceğimi söylüyorum. Melikov'la Pazar sabahı buluşacağız, biraz dolaşmak ve Novodeviçye Mezarlığı'na gitmek için. Vera Feonova, büyük Hindistan seferine hazırlanıyor bir yandan, Aziz Nesin'le ordaki Asya, Afrika Yazarlar Toplantısı'na bağlanmışlar gidecekler. Tiflis'e bizimle Kalina Belova gelecek. Bu nedenle Vera Feonova lis'e gelemiyordu.

Belgi Paksoy'dan öğreniyorum, Gencay Gürün de Moskova'daymış. Oysa bir kaç gün önce İstanbul'da karşılaştık, ayaküstü konuştuk ama böyle bir gezisinden söz etmedi. Ne de olsa eski diplomat, ağzı sıkı olur diplomatların! Oleg Yefromov'u, Aleksander Kalyagin'i İstanbul'a getirecek, ikinci tur oyunlar arasında bulunan Aleksander Gelman'dan Belgi Paksoy'un Türkçeye çevirdiği "Biz Aşağıda İmzaları Bulunan" adlı oyunu sahneleyecekler. İki ünlü sanatçının Türkiye'ye gelmeleri kesinleşmişti. Ancak, Gencay Gürün, Sovyet Tiyatrocular Birliği'nin bu yıl başlattığı yeni bir tiyatro şenliğine, "Halkların Dostluğu Tiyatrosu" gösterimlerine çağrılıydı.

"Halkların Dostluğu Tiyatrosu" adlı şenliği bütünüyle izlemeyi çok isterdim. Ne ki, Tiflis'e çağrılıydık ve 19 Ekim'de Moskova'dan ayrılacaktık. Bu nedenle iki günde ancak üç oyun izleyebilecektim. Oysa şenlik 15-28 Ekim 1987 günleri arasında sürecekti. Biliyordum ilginç oyunların olduğunu. Dönüşümüzde on gün kalacak, biraz olsun tiyatronun tadını çıkaracaktım. Bu oyunlar Perestroyka'nın (yeniden yapılanma) ve Glasnost'un (açıklık) getirdiği bir şenlikti ve anlamı gerçekten de büyük boyutluydu. Gerçek bir şenlikti, halk coşkunun, tiyatro dalında başlayan açılmanın kitlesel şölenini yaşıyordu. Sınırlı denemelerin açıklık politikasıyla olağanüstü atılımları beraberinde getireceğini düşünmek güç değildi.

1967 ve 68'lerde 45'in üstünde oyun izlemiştim. Sovyet Tiyatrosu üstüne belli bir görüşe sahiptim ve niteliklerini biliyordum. Şimdi göreceklerim Perestroyka ve Glasnost'un ışığında belki geniş soluk isteyen bir çalışmaydı ama sonuç benim için bilinmez denklemi içermiyordu. Altyapısı çok sağlam bir tiyatro geleneğini yaratmış toplumun bu denli atılımlı, coşkulu ve ileriye yönelik çalışmalardan Sovyet Tiyatrosu büyük aşamalara ulaşacaktı. İvimserliğimi bu yüzden açık açık belirtebiliyordum. Sözgelimi, Konstantin Stanislavski'den, Nemiroviç-Dançenko'dan, Vaktangov'dan, Tairov'dan, Meyerhold'dan gelen tiyatro yarışı; Georgi Tovstanogov'a, Anatoli Efros'a, Oleg Yefremov'a, Yuri Lyubimov'a, Robert Sturua'ya dek uzanıyordu. Bu zincirin halkalarından biri kopmuş Lubimov, yurtdışına giderek ABD'ye yerleşmişti. Bunların arasında yer alan yönetmen ve oyunculuğuyla çok değişikbirkadın sanatçıdan Galina Volçek'ten bir başka yazımda söz edeceğim. Ekaterina Yelenskaya'dan da...

Arbat Sokağı'nda bir turist denli yorgundum. Vaktangov Tiyatrosu önünden geçip sokakta ilerledik, biraz sonra uzun bir kuyrukla karşılaştık. "Bu sokakta böyle bir kuyruk da nerden çıktı" diye Tatyana İzmailova ile Andrei Jerdev'e soracak oldum. Yanıtlarını almadan Bolşoy Opera ve Balesi'nin biletlerinin satıldığını öğrendim. Uzun sü-

Gürcüstan Halkıyla Özdeşleşen Ozan-İnsan İlya Çavçavadze

AZİZ ÇALIŞLAR

Bir ozan-insan ki, "Tanrıyla söyleşiyorum halkıma önderlik etmek için" diyor... Ve bir ozan-insan ki halkı tarafından "ermiş" sayılıyor.

Bir rastlantı değil İlya Çavçavadze'nin halkıyla özdeşleşmiş olması, halkınca "İlya" diye çağrılması.

Çünkü önce şunu sormuş Çavçavadze kendi halkına: "Biz kimiz ve biz neyiz?". Sonra yanıtlamış: "Biz kendimize ait olmalıyız". Yani: "Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerine dayalı bir emekçi insanlar ülkesi". Bunun için de "Kopuk bir zincirin halkaları" gibi saçılmış Gürcü halkını tek bir ulusal bilinç ve toplumsal özgürlük bütünü içinde birleştirmek için tüm yaşamını harcamış.

"Tarihe yabancı değildir" diyor ünlü Gürcü-Sovyet ozanı ve bilim adamı G.Abaşidze, "talihin ağır darbelerini yemiş ve maddive manevi direnci sonuna gelmiş bir halkın birdenbire kendisine nihai zafere gidecek inancı ve mücadele gücünü verecek çok yönlü bir dehayı kendi içinden çıkarması."

Nitekim, Gürcü halkının müziğindeki o çokseslilği kendinde bütünlemiş bir kişi Çavçavadze: feodalizme ve toprak köleliğine karşı bir toplumsal reformcu; Çarlık boyunduruğuna karşı ülkesinin özgürlüğünü ve bağımsızlığını savunan, kendi Rus örneklerinin izinde bir devrimci-demokrat; halkına insanlık ve insancıllık ideallerini aşılayan bir hümanist ve enternasyonalist; ulusunun ve halkının kültürel aydınlatıcısı; Gürcü dilinin yenileştiricisi ve kuralcısı; mücadeleci gazeteciliğin öncüsü; ülkesinde eleştirel gerçekçiliğin kurucusu; gerçekçi edebiyatın ve edebiyat kuramının temsilcisi, çağdaş Gürcüstan tiyatrosunun temel atıcısı; ulusal eğitimci ve parlak bir yazar (şair, hikayeci, eleştirmen, çevirmen); (felsefe, estetik, etik, sosyoloji, tarih, edebiyat bilimi, sanat, folklor, linguistik, eğitim, iktisat, hukuk, tarım gibi) tüm ansiklopedik bilgi alanlarında etkinliklerini sürdürmüş, toplumun toplumsal, siyasal ve kültürel yaşamında egemenliğini kurmuş bir kişi... Tam anlamıyla halkıyla özdeşleşmiş, onun gerçek sesi olmuş bir ozan-insan.

Bir rastlantı değil O'nu Kafkas dağlarının bulutlu doruklarından ülkesine gülümseyerek bakışını resmetmeleri...

Ve bir rastlantı değil tüm Gürcü insanların O'nun adında kendi benliklerini duyumsamaları ve tüm dünyaya O'nun adıyla dostluk elini uzatmaları.

---

redir onarımı yapılan ünlü Bolşoy, açılışa hazırdı ve biletler kapışılıyordu. Az sonra parkı temizleyen üniversiteli gençleri görecektik.

MOSKOVA TİYATRO STÜDYOSU

Şimdilerde stüdyo tiyatroları çok geçerli. Genç sanatçıların büyük profesyonel tiyatrolarda çabuk bir atılımı gerçekleştirmeleri öyle pek kolay olmuyor. Usta çırak ilişkileri sahne sanatında görülegelen bir olaydır. Gençlerin atılımları için en iyi çözümün 'stüdyo tiyatroları'ndan geçtiğini görmezden gelemeyiz. Yıllarca stüdyo tiyatrolarına gönül bağlamış bir kişi olarak bu soy sergilenme mekanlarını büyük bir atılım olarak görmemek olası değil. Üstelik perestroyka ve glasnost ikileminin uzantısında çağdaş tiyatronun geleceği, bir kesitini gördüğüm "Halkların Dostluğu Tiyatrosu"nun ramp ışıklarında parlamaya başlamıştı bile. Yukarda da söylediğim gibi, beni iyimserliğe yönelten, Sovyet Tiyatrosu'nun köklü geleneksel yapısıydı. O büyük ustaların yarıştığı tiyatro arenasından saygıdeğer Hocamız Muhsin Ertuğrul da geçmişti. Stanislavski'nin müridi olmak az şey miydi. İnsan yaşamında kolay ele geçmeyen böylesine bir olanağı, Muhsin Ertuğrul, kendi yalnızlığıyla yakalamıştı. Ne yapmışsa kendi başına yapmış, Sovyetler Birliği ile Batı'nın ünlü tiyatro topluluklarında yaşamayı başarmıştır.

Moskova Tiyatro Stüdyosu'nu Oleg Tabakov yönetiyor. Moskova Sanat Tiyatrosu oyuncularından Tabakov'u, bundan yirmi bir yıl önce hocası ve ustası Oleg Yefremov'un bu tiyatrodan ayrılarak genç arkadaş ve öğrencileriyle kurduğu "Sovremennik-Çağdaş" Tiyatro'nun oyuncularından biriydi ve genç yaşta yıldızı parlamıştı. Moskova Stüdyo Tiyatrosu, Oleg Tabakov'un yönetiminde çalışmalarını sürdürüyor. İngiliz yazarı Barry Keef'in *"Beni Koru"* adlı, gençlik sorunlarını irdeleyen dört kişilik oyunu başarılı biçimde oynanıyordu. Konstantin Raikin ve Oleg Tabakov'un birlikte yönettikleri oyundu ve yönetmene olanak tanıyan bir kurgusu vardı. Büyük tiyatroların yeni uygulamaya koydukları deneme sahnelerinden biriydi. Bu stüdyolarda hem deneysel hem de biçimsel araştırmalar yapılıyordu. Önemli olan oyun seçimiydi ve eskiye oranla tiyatroların repertuvar seçiminde özerk hareket ettikleri söylenebilirdi. Herkes önünü görebiliyordu ve bu bakımdan yasalara çarpma sorunu kalmamıştı. Ne ki, Glasnost'un tiyatrolardaki repertuvar kargaşasından söz edenler de vardı, bunlar iyimser olmayan kişilerdi ve etkili değillerdi. Tabakov'u yirmi bir yıl öncesinden tanıyordum, Sov-

ilya çavçavadze

ŞİİRLER

Gürcüceden Türkçesi
HASAN ÇELİK
TAHSİN SARAÇ

OZAN

Sırf ölmüş olmak için ölmüyorum ben
Yabanıl kuşlar gibi.
Ve gökler yeryüzüne beni yalnızca
Tatlı sesler çıkarayım diye göndermedi.

Beni gök saptayıp görevlendirdi
Ulusum da göksel olarak beni yetiştirmekte.
Tanrısıyla söyleşiyorum halkımın
Bu benim önder olmam içindir.

Ulu Tanrımın adak taşındaki
O ateş, yüreğimde tutuşuyordu,
Bu benim ulusumla birlik olmam içindir
Acıda, sevinçte, tasada, kıvançta.

Ulusumun yarası benim kanayan yaram
Ulusumun çilesi canımda tutuşup yansın.
Akbahtı, karabahtı ile ulusumun
Berk yüreğim gönensin, berk yüreğim dağlansın.

Gökten düşen kıvılcım yüreğim ateşini
Tutuşturduğu zaman, evet ancak o zaman
Ben türkümü gerçeken söylemiş olacağım
Ve kurtarmış olacağım halkımı gözyaşından.

...MOSKOVA... TİFLİS... VE GLASNOST

remennik Tiyatrosu'nda çok başarılı bir sanat yaşamı vardı, sonra ayrıldı ve yeniden Moskova Sanat Tiyatrosu'na döndü. Eşi ve oğlu da Sovremennik Tiyatrosu'nda oyunculuklarını sürdürmekteydiler. İstanbul'da Ekim başlarında yapılan ITI toplantısına katıldığında konuşmuştuk; oyundan sonra beni karşısında görünce pek şaşırdı ve görüşmek istediğini söyledi. Çıkmak zorunda olduğumu söyledim ve Tiflis dönüşü görüşmeye karar verdik. Ne yazık ki, Tiflis dönüşü Tabakov'u arayamadım, bir dahaki gelişime kaldı herhalde...

Ertesi gün pazardı ve Moskova'daki ilk turumuzu tiyatroyla geçirebileceğim son günümdü. Pazartesi kafilemiz Tiflis'e hareket edecek. Saat 16.00'da, özel uçak, gelen konuklarla gidecek. Pazar 16.00'da bir başka stüdyo tiyatrosuna, Lenin Komsomol Tiyatrosu'nun deneme sahnesine gidiyoruz. Ludmila Petruşevskaya'nın yazdığı *Çinzano* oyununu izlemeye. Üç arkadaşın çilingir sofrasında içkiden sonra ortaya çıkan bilinçaltı bilinçüstü görünümlerinin içkiden sonraki ruhbilimsel prelüdü. Son derece ilginç açıklamalar, toplumsal eleştiriler dökülür ortaya. Kişisel davranışlarıyla ailelerinin sorunları, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası olayların görüntüleri sergilenir. Dozu oldukça yüksek olan eleştirilerin sergilendiği ama tiyatro diliyle anlatılan çoğu toplumsal olaylar ince bir güldürü dozuyla veriliyordu. *Cinzano* da yukarda anılan şenlik çerçevesinde sergilenen bir oyundu ve tıklım tıklım dolu olan salonda yabancılar büyük bir çoğunluk

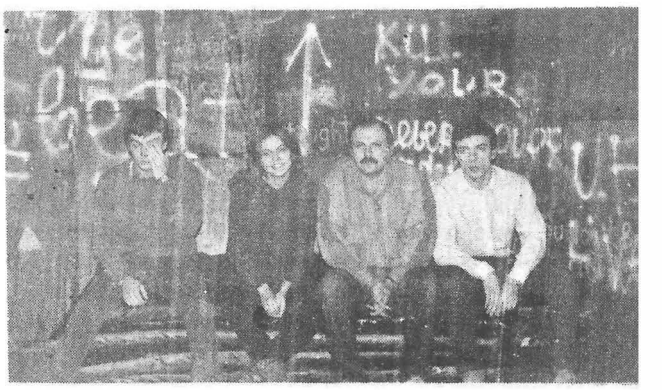

***Beni Koru*'nun oyuncuları...**

oluşturuyordu. Üç genç oyuncuyla Kozak'ın getirdiği yorum ilgiyle izlendi.

Glasnost'un getirdiği açıklığın ışığında sergilenen oyunların eleştirel nitelikleri düzeysel 'ince mizah'la biçimlenmişlerdi. İnsan öğesi çok ağırlık taşır Sovyet tiyatrosunda. Oyundaki dram, eylem çizgisiyle estetik paralellikler kuruyor, küçük olgular toplumsal çelişkilerle karşıtlık yaratıyordu. Yaşam ve insan, çağdaş yazarın başlıca konusuydu. Perestroyka, tiyatrodaki 'insan' öğesi gibi, bireye ve topluma önem veriyordu.

MİHAİL ROŞİN

Mihail Roşin, günümüz Sovyet oyun yazarları arasında çok tutulan bir yazardı. Oyunlarında ger-

YAKARI

Sen ey göklerdeki ulu babamız
Önünde diz çökmüş duruyorum yakarıya.
Ne varlık istediğim var senden, ne yücelik
Yakarmayı küçümsediğim anlamına gelmez bu hiç.
Tersine, susuzluğum, ruhumun göklerden aydınlanmasına.
İsterim ki bilincinle gönlüm sevgiyle tutuşsun
Yüreğimi bıçaklayan düşmanlar için bile
"Bağışla", derim, "Tanrım, bağışla" bilgisizliklerine.

DUYUYORUM

Duyuyorum, duyuyorum halkımın
Zincirlerini koparma özlemini!
Köleliği ortadan kaldırmak için
Gürlüyor dünyada gerçeğin sesi.

Coşkuyla sarıyor bu ses beni
Kamçı oluyor yüreğimdeki umuda
Tanrım, tanrım! Ne olur bu sesi
Duyuruver bana yurdumda da.

çekçi bir tipleştirme düzeyini başarıyla veriyordu. Modern yazar için gerekli olan kalıcı çizgileri başarı ile kullanıyor, insan bilincinin temel, kalıcı çizgiler,geçmişteki büyük gerçekler gibi, bugünün Sovyet toplumunda yaşıyan küçük olguları toplumsal gelişmenin ışığında değerlendiyordu.

Çinzano'dan sonra saat 19.00'da "Sovremennik-Çağdaş" Tiyatrosu'nun stüdyosuna gidiyoruz. Benim ilk göz ağrım "Sovremennik Tiyatrosu"ydu ve 21 yıl önceki çok ünlü sanatçıların sergiledikleri Albee'nin *"Küskünler Kahvesi"*'ni unutmam olası değildi. Olağanüstü yorumla sergilenen oyunun baş kadın oyuncusu Sovyetler Birliği Halk Sanatçısı Galina Volçek'ti. 1969'lardan bu yana bu tiyatronun genel sanat yönetmeniydi. Şimdi ikinci bir sahne açılmış, gençlerin çalışmalarına olanak tanıyan yönetmenlerden biri de Volçek olmuştur. Sovremennik Stüdyo Tiyatrosu'nda Mihail Roşin'in *Herakles* oyununu izliyoruz. Roman Heidze'nin yönettiği oyunda genç kadro oynuyordu. Üstelik genç sanatçılardan Moskova Sanat Tiyatrosu'nun Genel Sanat Yönetmeni Oleg Yefremov'un oğlu Mihail Yefremov Sovremennik Stüdyo Tiyatrosu'nun yönetmeniydi. Genel Sanat Yönetmeni Galina Volçek'ti. Glasnost'un geniş perspektifli oluşu tiyatroya taze kanın akışını hızlandırmış, gerçekten de gençler şimdi ön planda, sürekli denemelerde bulunuyorlar, bunca araştırmave deneydenSovyet Tiyatrosu'nun büyük soluk kazanacağı görülüyordu. Bunun için fazla bir yoruma gerek yok. Tiyatroda eğitime büyük önem veriliyor. Tiyatro eğitimini incelediğim yıllar, tiyatro sanatçılığının akademide nasıl yönlendirildiğine tanık olmuştum. Gençlere olanak tanındığı zaman gösterecekleri başarıyı anlamak güç değil. Sözünü ettiğim stüdyo tiyatrolarında tiyatroya yeni başlayan oyuncunun yıllarca küçük rollerle sıra beklemesine gerek kalmıyor, ilk yılda altından kalkabileceği oyunlarda görev alıyor. Ama inandırıcılığı, Sovyet tiyatrosunun gerçekçiliği olan rol dağılımında yaş ortalamasını aşan karakter rollerine o rol için gerekli olan yaşlı sanatçıyı bulmak sorun değil. Makyajla yaşlı kompozisyon çizme gereği duyulmuyor, rolün oyuncusu bulunuyor.

Türkiye'de konservatuvarın dışında profesyonel tiyatroya bağlı stüdyo tiyatrosu yapısında Şehir Tiyatroları'nda Tepebaşı'nda kurulan Beklan Algan'ın Deneme Sahnesi bu türün iyi bir örneğiydi. Beklan Algan'ın bu konuda 1960'lardan sonra başlattığı çalışmalar, 1980'den sonra Vasfi Rıza Zobu'nun döneminde Deneme Sahnesi kaldırıldı. Zaten tiyatroda eğitime inanmıyordu!...

Çağdaş Tiyatro'nun stüdyo sahnesi, güçlü bir yönetime dayanıyordu. Galina Volçek'in tiyatro ve sanatını çok iyi bilmesinin yanında Sovyetler'de gelmiş geçmiş oyuncular arasında büyük bir yeri vardı. En verimli çağındaydı, olgunluk döneminin oyunculuk alanındaki virtüozuydu. Şimdi topladığı gençlerle önemli bir atılımı gerçekleştirmiştir.

Mihail Roşin'le başlayıp Galina Volçek'le geçmenin asıl nedeni, Roşin'in Tiflis dönüşü Moskova Sanat Tiyatrosu'nda izleyeceğim yeni oyunuyla ilgiliydi. Roşin *"Herakles"*'i çağdaş bir yorumla yazılmış, tiyatro için gerekli kurgularda eşsiz bir başarı sağlamıştı. Sentezci bir yazarlık anlayışının özgün çalışmasıydı. "Taşı gediğine koymak" gibi kişi kendini bilirse, usta yazarın taşlayamayacağı konu yok demektir. Tiyatro düzeyi gelişmiş ülkelerin seyircisini sarsıp kendine getiren konusuyla sadece aydın-

necdet batum

MUSTARİP...

Kârban-ı rah-ı tecrîdiz hatar havfın çekip
Kâh Mecnûn kâh ben devrile nevbet bekleriz
Fuzulî

Kervanın yol ayrımına durduğu Kays'ın nöbet devri gelip çatmıştı. Çöl kentinin ikisi de yitik iki insanını bulmak kolay değil.

İlk seviyi de çalıntı bir zamanda bulmuş olmasınlardı İlâhlar... Erenler meclisi bir anı dirençle site zamanların bileşkeni olarak saptamışlardı. Günü çağsamışlardı...

değerin kurusıkısı
kezzap fizyolojisinde cins
bilici Kassandra'nın kurban günü
itin cıvık çiftleşmesi
ilençli

mazohist bir sevi... SİMURG KAFDAĞI'NA
SONRASIZ BENGİSU İSTEMLERİYLE
KOŞTURUR DURUR...
vahanın derkenar edilmiş
ikliminde.
Bu çalıntı günde İlahlar yok anlığın her devinimi
Sysiphis dönencesinde sallanadursun...
ne denli çoğaldıysa insan
fena vurgun yiyen biri
kıyam durmuş çağ bozumuna FUZULİ!...

feyzi kutlu

BALIKÇI KAHVESİ

Duvarlarda tablolar
Sıradağlar dumanlı
Kımıldıyor tekneler sessiz.

Gökyüzünde kargalar
Çemberler çiziyorlar
Her şey resim
Ne duvar var ne tablo
Dağılmış sis.

Tekneler canlı
Sandalya masalar da
Herşey canlı
Yüzler ağlar
Herşey resim
Mavi gök tavan.

Renkler ışıktan nehir
Balıkçılar dinç
Geliyor uzaktan.

lara değil, Sovyet toplumunun anlayabileceği her seyirciye sesleniyordu.

Oyunda ilginç adlar vardı, babadan oğula geçen "aktörlük" sanatının somut ve güzel örnekleri vardı. Örneğin Nikita Vitsotski, Mihail Yefremov, Andrei Lebedev, Maria Yevstigneyeva bunlardan birkaçıydı.

"Herakles", bir ülkeyi, tüm pisliklerden temizlemek, arındırmak için görevlendirilmiş bir kahraman. Ülkenin pisliklerini (her anlama geliyor) temizleme görevi *"Herakles"*e verilmiş, bunu başarmak için kolları sıvıyor, büyük savaşımlardan sonra başarıya ulaştığı ancak oyunun sonunda görülebiliyor. Ama oyunun çok ilgi gören sahnelerinden birinde "Herakles", bu önemli görevi üstlendiği zaman, kentin tepesine çıkıp çevresini izlediği sırada tepedeki yerinden bütün pislikleri görüyor. Ancak, görüntünün şiddetinden "Herakles" oturduğu yerde donup kalıyor, heykel oluyor, "Düşünen Heykel" olarak pislikleri görüp izliyor. Bundan sonra olaylar tiyatro diliyle ve yukarda belirttiğim gibi ustalıklı biçimde işleniyor. Şaşılası olay, genç kadro, bu güç oyunun üstesinden geliyor.

Kısadan hisse: *Herakles'*, 1987'nin oyunu ve ancak Perestroyka ve Glasnost'un "keremiyle" oynanabilecek bir oyun. İşte bu oyun, Galina Volçek'in yönetimindeki "Sovremennik Tiyatrosu'nun Stüdyo Sahnesi'nde sergilenmekte ve bütün oyunlar gibi kapalı gişe oynanmaktadır.

(SÜRECEK)

MİLHAN'A MEKTUPLAR

VEYSEL ÇOLAK

Sevgili Milhan. *Yuntdağları, 15.11. 1987*

Günlerdir, kırdığım bir camı yapıştırmaya çalışıyorum. Becerdim de. Sonunda yaşadığım trajedi aşılır gibi değil ama. Bu yapıştırma eylemi, kırma eylemini somutlaştırdı. Kırılan yerlerden fışkıran her çizgi kendi içinde bir 'dil'i oluşturuyordu. Ve kesinlikle bağışlar gibi değildi. Bundan sonra hata yapmayacağım, yapmamaya çalışacağım. Buna rağmen yaparsam hatamı seveceğim, özür dilemeyeceğim. Bir kez daha, kırdığım bir camı yapıştırmak zorunda kalmayı taşıyamam. Toplumumuzda yaşanan bu kolaycılık, insanları yalnızlaştırıyor asıl, insanın istismar edilmesini gündemde tutuyor. Özür dilemeyi incelik diye adlandıran anlayış, aslında hata'yı, hatanın çoğaltılmasını meşrulaştırmış oluyor. Ben bunda yokum. İngelemde gerçeği değiştirmeye kalkışım bundan.

Bu insanî ilişkide bir başka boyut daha var. Bizim kendi seçimimiz dışında sunulan birçok 'şey'i yaşamak durumunda kalmıyor muyuz? Çağımızdaki üretim ilişkilerinin getirdiği bir zorunluluk bu. Sevmediğimiz işi yapmak zorunda kalmamızın bir nedeni de ne ola ki... Birlikte yaşamaya başlamakla başlayan toplumsal işbölümü, kendiliğinden bireysel bir savrulmayı da gündeme getirdi. Bu savrulmada insanların düştüğü her coğrafya, belirleyici oldu. Bukalemunla yarışılmasının nedeni şaşırtıcı gelmesin sana. İnsan bir aldanışı yaşıyor. Öte yandan durmadan düşkırıklığı çoğaltıyor. Gerçek buyken, bir başkası yüzünden yargılanmak, yoksayılmak acıtıyor. Yüreğin yakada ilişik olması, neyi söyler? Kurutulan papatyalar, bir kelebeğin renkleri, bir yazın eskitildiği çadırdan koparılan parça bir özleme düşmeye hazırlık mı? Yoksa anıların yaşatan bir yanı mı var? "Anısı kalasın" demek bir beddua mı olur? Diyeceğim şu: Bir insanın varlığından başka gerekçe olamaz. Kendi için bir gerekçe, kendine karşı bir gerekçe. Başka ölçü yok yargılanmasına neden olabilecek. Bunun anlaşılmayışı sorunları üreten. Haksızlıklara neden olan. Bire bir ilişkileri bıçak sırtında tutan. Bir çiçeğin suya duyduğu özlemin anlaşılmayışı gibi.

Kadın erkek arasında hak aramanın klasik yolu yaşanıyor hâlâ. En yıkıcı olanı, özünde eskiyeni, anarşiste yaşatılanı. Herkes gücü oranında 'verici' olsa, güçler zorlanmasa, sanıyorum, dünyada sevgi daha büyütülmüş olacak. Bireyler daha bir özgürleşecekler.Şimdi senin yaptıklarını düşünüyorum. Bir insan için bu kadar emek verilir mi? Durmadan çoğalan, beni kuşatan soru bu. Sen emek verdikçe özgürleşiyorsun. Benim bağımlılığım artıyor. Böyle de olsa ne iyi. Mutluyum, ben uzun zamandır bunu anlamış bulunuyorum. Bir de tanıdıklarım fark etmiş olsa.

Senin adını değiştirdim artık, "Su" koydum. Bu, sana suyun kuşatıcılığını düşündürsün. Gizlerle dolu olduğunu. hiç anlamadım çünkü. Ne zaman buharsın, ne zaman bulut, ne zaman yağmur, ne zaman bir fırtınaya ortaksın. Ama sana yakışıyor bir denizle buluşmak, yer altında bir su yatağı olmak. Ben de eriyen bir mineralim, bir mağarada sarkıt, bir başkasında dikit.

Yolun başındayım bir kez daha. Bir altı yol ağzında. 1988 bir 'su yılı' olsun. Senin olsun.

Amacımız
kitabı sevdirmek, okutmaktır.

FIRAT
YAYIN-DAĞITIM-PAZARLAMA

Bütün yayınevlerinin tüm çeşitleriyle
okurların ve kitabevlerinin hizmetinde...
Türkiye'nin tüm kentlerine
kitap gönderir...
Taksitli satışları ve toplu
satışlarda %25 indirimiyle
Anadolu'da kitap yokluğunu
gidermeye aday...
Okurlarını ve kitabevlerini bekler

YENİ YILINIZI KUTLAR...

Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı, 15-İST.
Tlf: 520 89 64

müzik

Yaşar Akşahin — Mümin Güneş
Filiz Ali — Turgay Karadağ
Ulvi Avşar — (Karikatür/Desen)
Kürşat Başar — Ertuğrul Kayserilioğlu
Salah Birsel — Sina Koloğlu
Burhan Çetin — Mario Levi
Üstün Duruel — Tarık Öcal
Nevzat Erkmen — Orhan Tanrıkulu
Cezmi Ersöz — Reşat Topaloğlu
Emin Fındıkoğlu

Türkiy e'de ilk defa!
Müziği tüm yönelimleriyle irdeleyen
bir dergi. Artık "müzik"severlerin
de bir dergisi var.

OKUYUNUZ!

İPANA
her zaman yeni...

İpana, içerdiği etkin Fluorid maddesiyle diş sağlığı için gerekli bakımı sağlar. Fluorid'li İpana dişlerinizin minelerini korur, güçlendirir. Çürümelerini önler. İPANA ile daima sağlıklı dişler.

ipana

"DİŞLERİN GÜVENCESİ"

ŞİİR VE ŞAİR ÜZERİNE AYKIRI DÜŞÜNCELER

ERAY CANBERK

★ Şiirin, alışılmış anlamda bir esin işi olmadığı artık herkesçe biliniyor. Şairler esin bekleyerek vakit öldürmüyorlar; her şair esinini kendi yaratıyor. Şair öyle bir zihinsel düzenek kuruyor ki sonunda kendi gidip esinini buluyor. Dahası, şair bir esin avcısı. Bu av için nerelerde dolaşacağını biliyor. öyleyse günümüzde şairin sorunu esinini nerede bulabileceğini sezme, saptama (buna bir seçme sorunu da diyebiliriz) sorunudur.

★ Tüccar kafası! Nasıl para kazanılır, nasıl kâr edilir diye düşünen kafa. Kendi çıkarını düşünen kafa... Şair kafası; sözcükler nasıl kullanılır, şiir nasıl yazılır diye düşünen kafa. Şiirin çıkarını önde tutan kafa... Benzetme yersiz de olsa anlatılmak istenen şudur: Tüccar kafasının ticarete uyarlanan düzeneği neyse, şair kafasının da şiire uyarlanan düzeneği o olmalıdır.

★ Çizgi dışı olmak şair için (bütün sanatçılar için de) önemli bir durum, gerekli bir konum sanılıyor. Oysa şairlerin dışında da çok sayıda çizgi dışı insan var. Ama yaratıcı değiller. Öyleyse... Çizgi dışı olduğu için şair değil, şair olduğu için çizgi dışı... Çizgi dışı ama şair değil... Şair ama çizgi dışı değil...

★ Bir şiir düşünün... Sözcükler yerli yerinde, imgeler özgün, çağrışımlar zengin, deyiş kusursuz... Ama şiir değil... Nedir bu şiirde eksik olan? Şairin kişiliği...

★ Parayla mutluluk olmaz... Parasız mutluluk da olmaz... Kültürsüz şiir olmaz... Yalnız kültürle de şiir olmaz...

★ "Biz seni anlamadık!"... Artık şayamayan bir şair için sylenirse olumlu bir değerlendirme; yaşayan birşair için söylenirse olumsuz bir değerlendirme.

★ İyi şiir yazmak için acılar çekmek, gözlerinden kanlı yaşlar akıtmak, kendini helâk ederek didinmek niye? Değer mi? Bunun değip değmediğini ancak çileye soyunmuş şairler bilir.

★ (Her anlamda) Bağlanmak bir şair için kötüdür, denir. Bağlanmamak yaratılıcığın temel öğesi olarak gösterilir. Burdan giderek de bağlanmamaya bağlanmak tuzağına düşülür. Oysa şairce bir bağımsızlık söz konusu olmalı.

BROY

YENİ YILDA
tüm şiirseverlere şiir, umut, direnç dolu bir yaşam ve her sayısı daha dolu bir şiir dergisi diler...

Aralık ayında
ABONE KAMPANYAMIZA
katılarak, 20.000 TL tutarında kitap isteyen ve BROY'a parasız bir yıllık abone olan, abone bulan **176 okurumuza ve tüm abonelerimize** yeni yılda, her sayısı daha dolu bir şiir dergisi sözü vererek **teşekkür ediyoruz.**

FEYZİ KUTLU
BÜTÜN ŞİİRLERİ
bez ciltli, şömizli
2000 TL
ŞİİRLER-VI.KİTAP
250 TL

BROY ŞİİR DERGİSİ
2. cilt kapakları çıkmıştır.
Abonelerimize ücretsiz gönderilecektir.
İsteyen okurlarımız
500 TL posta pulu karşılığında
2. cilt kapağını edinebilirler.
2. cildi, sınırlı sayıda ciltletilmiştir.
10.000 TL. posta pulu karşılığında gönderilir. Kitapçınızdan edinebilirsiniz.